

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE İŞİĞİNDA: ÇAĞDAŞ EĞİTİM

Yrd.Doç.Dr. Mehmet KAYIRAN*

GİRİŞ

EĞİTİMİN TANIMI, NİTELİĞİ VE ÖNEMİ

Eğitim nedir? sorusuna karşı yeterli ve kuşkulardan uzak bir yanıt aramak boşunadır. Eğitim üzerinde düşünürken, onun canlı bir organizma gibi büyüüp gelişme niteliği taşıdığını unutmamalıyız. Eğitimin değişmez verileri bulunmakla birlikte, sürekli gelişmekte ve yeni isteklerle yeni koşullara uymaktadır¹. Bu nedenle pekçok düşünür ve eğitimci, eğitim nedir sorusu üzerinde düşündüğü halde, hiçbirisi kendisini de tatmin eden bir tanıma ulaşamamıştır².

John Milton'ın eğitimle ilgili aşağıdaki tanımlaması günümüzde de yaygın olarak kullanılmaktadır³.

"Bu yüzden ben, tam ve cömertçe eğitim diye, insanr özel ve kamu işlerinde, barışta ve savaşta, her türlü ödevde dürüst, ustaca, iyi yürekli olarak davranmaya yatkın kılan bir eğitime derim".

Eğitimciler, günümüzde eğitimin niteliği konusunda belirli bir anlaşmazlığın olduğunda ortak düşüncelere sahiptirler. Erdemi soyut olarak ele almalarının mı, ya da en iyi yaşamayı amaç edinmelerinin mi doğru olacağı hakkında, insanlar ortak bir görüşe sahip değildirler. Bununla bir-

* Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

1 W.D. Lester Smith, *Çağdaş Eğitim*, Çeviren: Nurettin Özyörük, İstanbul 1967, s. 5.

2 Bkz.: a.g.e., s. 6-10. Ayrıca bkz.: Kemal Aytaç, *Avrupa Eğitim Tarihi*, Ankara, 1972; Aynı yazar, *Çağdaş Eğitim Akımları (Yabancı Ülkelerde)*, Ankara, 1976; Lütfi Öztabağ, *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul, 1971, s. 11-12; Cemal Yıldırım, *Eğitim Felsefesi*, Ankara, 1987; Necmettin Tozlu, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun *Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara, 1989, s. 108-122.

3 Smith, a.g.e., s. 8.

likte, eğitimin daha çok akıl ya da moral disiplinin geliştirilmesine mi yöneltilmesi gerektiği kesinleşmemiştir. Başka bir ifade ile erdem: "Çevreye ve koşullara uymak zorunluluğundan doğan bir evrim ürünü" müdür, yoksa, "insanın, insanüstüne varabilmek için göstereceği çaba"⁴ mıdır? sorularına verilebilecek yanıtımız aynı olmadığı sürece eğitimin niteliği konusunda da ortak bir sonuca ulaşamayız. Eğitimin amacı erdem olarak benimsense bile, bunun hangi yoldan sağlanacağı konusunda da bir anlaşma sağlayabilmek zordur. Bu nedenle, eğitim konusunda ileri sürülen görüşler, belli oranlarda taraftar bulabilmektedir. Eğitim, iki ana başlık altında incelenebilir⁵:

(1) **Geleneksel anlamda eğitim**, ulusal varlığın sosyo-ekonomik ve özellikle kültürel açıdan devamını sağlayan bir araç olarak kabul edilmiştir. Başka bir deyimle, eğitim son zamanlara kadar "kültür aktarımını sağlayan bir kurum ve süreç gözüyle görülmüştür."

(2) **Çağdaş anlamda eğitim ise**, yeni amaçlar yeni boyutlar ve yeni nitelikler kazanmıştır. Bilim ve teknolojiye gelişme, bu gelişmeye yol açan ve bu gelişmenin sonucu olan bilgi patlaması, dünya ve toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını hızla değiştirmektedir. Bu radikal değişme süreci, geleneksel anlamda bir "kültür aktarma" aracı olan bir niteliğe bürünen eğitimi, "kültürü aşan" sosyal, ekonomik, kültürel değişmeden etkilenen ve bu değişmeyi etkileyen bir süreç ve kurum olmaya zorlamaktadır.

Bu açıklamalarımıza göre, eğitimi şöyle tanımlayabiliriz: **Eğitim, kişinin yeteneklerini kendi ihtiyaçları ve toplumun amaçları doğrultusunda geliştirmesini sağlayan öğrenme işi ve bu işin nasıl yapılacağı üzerindeki yöntem ve uygulamaların tümüdür.**

4 Orhan Hançerlioğlu, *Başlangıcından Bugüne Erdem Açısından Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1976, s. 24 ve 244. Ayrıca bkz.: Pierre Ducasse, *Büyük Felsefeler*, Çeviren: Nihal Önel, İstanbul, 1972, s. 1-9 ve 157-181; Kurt Schelling, *Toplumsal Düşünce Tarihi*, Çeviren: Nihal Önel, İstanbul, 1971, s. 379.

5 İlhan Özdil, "Eğitimde Yeniliğin Çerçevesi ve Türk Millî Eğitim Reformu", *Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi*, (TÜBİTAK'ın 18-20 Kasım 1981'de düzenlediği "Bilimsel Toplantı"), Ankara, 1981, s. 41, (Bildirinin tümü için bkz.: Ss. 35-50); Ayrıca bkz.: *Yedinci Millî Eğitim Sorusu : Çalışma Esasları, Konular ve Kararlar (5-15 Şubat 1962)*, Ankara, 1962.

Toplum ve birey açısından eğitim, her bakımdan zorunlu bir öğedir. Eğitilmek ve öğrenmek gereksinimi insanın doğasında mevcut olan en temel özelliktir. Milletler için eğitim, varlıklarını sürdürebilmeleri ve gelişmesini sağlayabilmeleri için vazgeçilmez bir iştir. “... Türk Milleti'nin hür yaşama arzusuna ve vatan toprağı sevgisine güvenerek Milli Mücadele'yi yıkılmaz iradesiyle organize etmiş ...”⁶ ve yeni bir “Türk Devleti” kurmuş olan Mustafa Kemal'e göre⁷:

“Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, âli bir heyeti içtimaiye halinde yaşatar, ya da bir milleti esaret ve sefalete terkeder.”

Atatürk'ün yaşamı boyunca üzerinde titizlikle durduğu amaç, her bakımdan tam bağımsızlığı yakalamış bir devlet yaratmaktır. O böylece; “çağdaşlaşmanın ilk şartı olan tam bağımsızlığı” gerçekleştirdikten sonra⁸:

“Kurtardığı vatanın ve yeniden kurduğu devletin ilelebet yaşayabilmesi, başka bir ifade ile millî mevcudiyetini muhafaza edebilmesi için, gerekli tedbirleri de almıştır. “Atatürk İnkılâpları” adını verdiğimiz bu tedbirlerin gayesi Türk Milletini çağdaş medeniyete bir an önce ortak hale getirmektir”⁹.

Ancak, Atatürk'ün ısrarla üzerinde durduğu çağdaşlaşmak, çağdaş uluslar topluluğuna girmek, “muasır medeniyeti iktisab ile onun düzeyinin üzerine çıkmak”, “asrileşmek”, “garplılaşmak”, O'nun için, Türkiye Cumhuriyeti'ni “dünyanın en medeni ve müreffeh bir devleti haline getirmektir”¹⁰. Başka bir ifade ile Atatürkçülüğün amacı¹¹:

6 Abdurrahman Çaycı, “Atatürk'ün Eseri”, *Türk Kültürü*, Sayı : 157, Kasım 1975, s. 16.

7 22 Eylül 1924 tarihinde “Samsun Öğretmenleriyle Konuşma” Bkz.:*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)*, (İkinci Baskı), Toplayan : Nimet Unan, Ankara, 1959, s. 198.

8 Abdurrahman Çaycı, “Atatürk ve Türkiye'nin Çağdaşlaşması Problemi”, *Atatürk Dönemi'nin Sosyo-Ekonomik Sorunları, Seminerde Sunulan Tebliğler*, (30 Haziran - 1 Temmuz 1981-Kayseri), Ankara, 1982, s. 1, (Bildirinin tamamı : Ss. 1-11).

9 Çaycı, “Atatürk'ün Eseri” , s. 17.

10 Çaycı, “Atatürk'ün Uygarlık Anlayışı”, *Atatürk Konferansları VI (1973-1974)*, Ankara, 1977, s.117.

11 Çaycı, *a.g.m.*, s. 128. “Atatürk için çağdaşlaşma bir amaç değil, fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin daima yaşaması için bir vasıttır.” Bkz: Çaycı, “Atatürk ve Türkiye'nin Çağdaşlaşması”, s. 11.

“Türkiye Cumhuriyeti’ni çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmaktır. Bu yol tektir ve Batı medeniyeti yoludur. Batı medeniyetinin temel unsuru ise “ilim zihniyetidir”. Yapılacak şey, Büyük Atatürk’ün arzu ettiği gibi, her türlü faaliyetimize “müsbet ilmi” ve onun kaynağını teşkil eden “ilim zihniyeti”ni rehber edinmekten ibarettir.”

İşte biz bu incelememizde; Türkiye Cumhuriyeti’ni sonsuza kadar “özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum olarak” yaşatmayı amaç eden Atatürk’ün kurduğu eğitim sistemini incelemeye çalışacağız. Ancak, “Atatürkçü Düşünce Işığında: Çağdaş Eğitim Sistemi”ni anlatabilmek ve ulaşılan düzeyi gösterebilmek için; “Osmanlı Eğitim Sistemi ile Batı Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması” yapılacak ve “Cumhuriyet’in Devraldığı Eğitim Mirası” konusunda bilgi verilecektir.

I. TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN DEVRALDIĞI EĞİTİM MİRASI VE OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİ İLE BATI EĞİTİM SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Osmanlı Devleti “ilk” bilimsel kuruluşuna İznik Medresesi’nin Orhan Bey (1332-1330) zamanında açılması ile sahip olmuştur¹². Fatih Sultan Mehmet ise, Avrupa’daki hükümdarlardan önce “Türk Rönesansı”nı tasarlamış, bilime ve bilim adamlarına büyük önem vermiştir¹³. Osmanlı İmparatorluğu’nda XVI. ve XVII. yüzyıllardan itibaren sadece din bilgini yetiştirmekte ve kısa süre sonra “Durgun Çağ”a girilmiş bulunmaktadır. XVIII. yüzyıldan başlayarak, bu gerileme daha da artmış, Batı’daki bilimsel gelişmenin dışında kalan Osmanlı Devleti’ndeki medrese sistemi çökmüştür. Tek bilim olarak şeriat görülmüş; tıp, fizik, matematik bile din öğretimi içinde yer almıştır¹⁴.

12 A. Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul, 1970, s.11.

13 Bkz.: a.g.e., s. 25-30.

14 A. Adnan Adıvar, **Tarih Boyunca İlim ve Din**, İstanbul, 1969, s. 600-606.

Tanzimat'tan önceki dönemde eğitim işlerinin sürekli bir düzeni olmadığı gibi, tam anlamıyla merkezi bir idareye de bağlı değildi. XIX. yüzyıl başlarına kadar “Şeyhülislâm ulemanın reisisdir” hükmü uygulamada kaldı¹⁵. İmparatorluk'taki okullar son derece yetersizdi. Örneğin, III. Murat döneminde bütün Osmanlı topraklarında 120 medrese, 89 hastahane ve 9000 öğrenci bulunmakta idi. İmparatorluğun çeşitli nedenlerle gerileme süreci içine girmesi ve çöküşü¹⁶ sırasında hoşgörü sınırları daraltılmış, din adına bilim adamları ve düşünürler cezalandırılmaya başlanmıştır. Örneğin, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Sadrazam İbrahim Paşa devrinde Kabız-ı Acemî adlı ülemeden bir kişi düşüncelerinden dolayı idam edilmiştir. Sarı Abdurrahman ve Hamza adlı iki “bilgin” de bu dönemde idam edilmiştir¹⁷.

Batıda ise, eğitim Ortaçağ'da dinsel bir karakter taşıyordu. Eğitim kilisenin tekelindeydi. Din dogmaları ile akla ve deneye dayanan bilgilerin elde edilebilmesi çok zordu. Ancak Avrupa, XVI. yüzyılda “Akılcılık ve Deneycilik” ile “Akıl Çağı”na girdi. Gutenberg matbaası eğitimin hizmetinde XV. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak etkili bir biçimde kullanılmaya başlandı. Batı'daki ekonomik gelişme, eğitim hakkının yalnız soylulara değil, daha başka tabakalara da ait olduğu görüşünü yerleştirdi. Okumak, eğitmek ve eğitilmek Batı toplumunun uğraştığı başlıca konulardan biri oldu. Eğitim yöntemleri geliştirildi. Zorlayıcı ve ezbere eğitim terkedilerek, çocukların doğayı tanıyıp, gözlem ve düşünme yoluyla ilk bilgileri elde etme yolu açıldı. Devletler eğitim işlerini üzerlerine aldılar. Her bireyin belli bir eğitimden geçmesi (ilköğretim zorunluluğu) ilkesini Batılı Devletler benimsediler. XVIII. yüzyıl sonlarında Batı'da, hem bütün bireylerin eğitimden geçirilmesi hem de üst düzeydeki bilimsel kuruluşların gelişmesini sağlama yönünde çok önemli adımlar atıldı¹⁸.

15 Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye'de Ekonomik ve Toplumsal Gelişmenin 50 Yılı**, Ankara, 1973, s. 627.

16 Osmanlı Devleti'nin çöküş nedenleri için bkz.: Yusuf Hikmet Bayur, **XX. Yüzyılda Türk- lüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri**, Ankara, 1974, s. 13-21.

17 Adıvar, **Tarih Boyunca İlim ve Din**, s. 104-105.

18 Daha geniş bilgi için bkz.: Aytaç, **Avrupa Eğitim Tarihi**...., s. 95 vd.; Aytaç, **Çağdaş Eğitim Akımları**...., Smith, a.g.e., s. 10 vd.; Claude Delmas, **Avrupa Uygarlık Tarihi**, İstanbul, 1973, s. 96, vd.

Oysa, matbaa Türkiye'de ancak 280 yıl sonra Müslüman-Türkler'in yararlanmasına sunuldu. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudiler 1494'de, Ermeniler 1567'de, Rumlar 1627'de matbaayı kurmuşlar, sonuçta din adına-bazı kişilerin çıkarları zedelenmesin diye- ilk Türk matbaası 1727'de devrin Şeyhülislâmı Abdullah Efendi'nin din dışındaki kitapların basımına izin vermesiyle faaliyete geçirilebildi¹⁹. Kuruluşundan sonra her yönden yüksek bir yere ulaşan Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın başlarından itibaren iç ve dış nedenlerle gerilemeye başladı. Bu gerilemeye engel olmak için çeşitli düzenlemeler yapıldı. Bunlardan XVIII. yüzyıla kadar olanları eskiyi canlandırmak amacıyla yapılan ıslahatlardı. Çağdaş nitelikli reformlar ise, XVIII. yüzyılda III. Ahmet döneminde başladı ve II. Mahmut döneminde geniş kapsamlı boyutlara ulaştı. Tanzimat Dönemi'nde gerçekleştirilen reformlar ise Osmanlı Devleti'nin çağdaşlaşmasında en büyük etkiyi sağladı²⁰.

Önce askerî alanda görülen güçsüzlüğe bir çözüm bulmak için, Ordunun ihtiyacı olan elemanları yetiştirmek amacıyla çağın gereklerine uygun okulların kurulmasına başlandı²¹. Tanzimat Dönemi'nde eğitim alanında yapılan reformların temelini "eskileri yıkmadan yeni eğitim kurumları kurmak teşkil eder"²². Başka bir ifade ile Tanzimat'tan sonra yeni okullar açılmıştır. Ancak, Medrese ve Evkaf okullarında herhangi bir değişiklik yapmaya kimse cesaret edememiştir. Tanzimat'tan önce de eğitim alanında çağdaşlaşma yönünde bazı önemli adımlar atılmıştır²³.

Türkiye'de 1824'de ilköğretim zorunlu hale getirildi ve aynı yıl yurt dışına öğrenci gönderildi. 1838'de orta öğretim kurumlarının ilki olan

19 Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Selim Nüzhet Gerçek, **Türk Matbaacılığı**, İstanbul, 1939; Adıvar, **Tarih Boyunca İlim ve Din...**, s.128.

20 Osmanlı Devleti'ndeki çağdaşlaşma hareketlerini inceleyen yüzlerce makale ve kitap yayınlanmıştır. Bu eserlerden en ünlüsü: Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul, 1978, adlı kitaptır.

21 Tanzimat Devri'ndeki eğitim çalışmaları için bkz.: Cahit Bilim, **Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma**, Eskişehir, 1984.

22 Bilim, a.g.e., s. 78.

23 Türkiye'de Batılı anlamda kurulan ilk çağdaş eğitim kurumları askerî okullar olmuştur. II. Mahmut zamanında da askerî eğitimde yeni gelişmeler oldu. 1827'de ordunun doktor ihtiyacını karşılamak için Mekteb-i Tibbiye, 1831'de Müzika-i Hümayun, 1834'de de Mekteb-i Harbiye açıldı. Sivil alandaki eğitim reformu da askerî alandakine paralel olarak gelişti. 1821'de Tercüme Odası adıyla Türkiye'de ilk yabancı dil okulu açıldı.

“Rüştiye” mektepleri açıldı. Tanzimat'ın en önemli eğitim reformu ise, Abdülmecit'in 1845'de yayınladığı bir fermanla başladı. “Meclis-i Maarif-i Muvakkat”ın önerisiyle “Meclis-i Maarif-i Umumiye” kuruldu. Eğitim Sistemi ilk, orta ve yüksek okullar olarak planlandı²⁴. 1857'de “Maarif-i Umumiye Nezareti” kuruldu. 1869'da yayınlanan “Maarif Nizamnamesi” ile, Türk Eğitim sisteminin çekirdeği oluşturuldu. Nizamname, öğretim kurumlarını Sıbyan, Rüştiye, İdadi, Sultanî ve bunlara öğretmen yetiştiren “Muallim Mektepleri” olarak öngörmektedir.... Yükseköğretim alanında ise 1846 ve 1870'deki denemelerden sonra ilk Osmanlı Üniversitesi Darülfünun kuruldu²⁵.

Tanzimat Dönemi'nde eğitim istenilen düzeye çıkarılamadı. 35 milyonluk Osmanlı Devleti'nde 1876 yılı sonunda toplam 425 rüşdiye, 8 idadi, 7 muallim mektebi kurulabilmiştir. Rüştiyelerin 17'sinde, Muallim Mekteplerinin de 1'inde kızlar eğitim yapabiliyordu²⁶.

“Batılılaşma” adı da verilen 1839'da başlatılan iddialı ve büyük reform hareketi I. Meşrutiyet Dönemi'nde sonuçlarını verdi. Tanzimat Dönemi'nde ilk ve orta öğretim alanında yapılan kanunların uygulanması ve eksikliklerin giderilmesi bu dönemin en belirgin özelliğidir. II. Abdülhamit, Padişah olduğunda, eğitim reformu hareketi geri dönülemez bir duruma gelmişti. II. Abdülhamit Devri'nde: Rüştiyelerin sayısı 250'den 600'e, İdadiler 5'ten 104'e, Darümualliminler 4'den 32'ye, iptidâî okullar 200'den 4000-5000'e çıkarılmıştır. 10.000 sıbyan okulunun yeni usullere göre eğitim yaptırılmasına çalışılmıştır²⁷. Ancak, II. Abdülhamid za-

24 Osmanlı Devleti'nin geleneksel eğitim sisteminde “Enderun Mektebi” dışındaki diğer okullar ve kültür kurumları vakıflara bağlı olarak kurulmuş ve yaşatılmıştır. Bkz.: Nevzat Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler**, Ankara, 1948, s. 38.

25 Tanzimat Dönemi'ndeki eğitim çalışmaları Bilim'in sözü edilen kitabından; İlhan Tekeli ve Selim İkin'in **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, 1993, yapıtından ve **Tanzimat'tan Cumhuriyete Ansiklopedisi'nin** “Eğitim” ile ilgili konularından derlenmiştir.

26 Bilim, a.g.e., s. 172, 1840 yılından başlayarak Batı'lı esaslara dayalı eğitim kurumlarının açılmasına başlanmıştır. “Batılı düşünce”nin Osmanlı İmparatorluğu'na girmesinde Osmanlı askerî yenilgilerinin - XVIII. yüzyıl savaşları yenilgileri sonucunda- kanıtlanmasından sonra açılan yüksek okulların payı büyüktür. Bkz.: Roderic H. Davison, “Osmanlı Türkiye'sinde Batı'lı Eğitim”, Çeviren: Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Beleten*, Cilt: LI, Sayı 200 (Ağustos 1987)'den ayrı basım, s. 1037-1038.

27 Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, 1988, s. 164.

manında ilk ve orta öğretim, hiçbir zaman Avrupa'daki emsalleri düzeyine ulaşamamıştır. Bu devirdeki düşünce akımları, başlangıçta ilk öğretimin amacı “İslâmcılık”, orta öğretimin amacı “Osmanlıcılık” politikasına uygun yürütülmüştür. Fakat, devrin sonlarına doğru her iki akım tümüyle terkedilmemekle birlikte, “Türkçülük” de bu okulların amaçları arasına girmeye başlamıştır²⁸. Yüksek öğretim okullarında ise, “Türkçülük” egemendir.

Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi içinde, bir de yabancı okullar yer almıştır. Osmanlı topraklarında kurulmuş yabancı okulların en eskileri katolik okullarıdır. Bu okullar Tanzimat'tan önce de devletçe denetlenmemekle birlikte, açılmalarına karşı bir direnç gösterilmiştir. Tanzimat'tan sonra ise yabancı özel okulların sayılarında büyük bir artış gözlenmiştir. 1904'de Rum okullarının sayısı 64'ü²⁹ bulmuştur. 1910 yılında yalnızca İstanbul'daki Ermeni okulu 44'e ulaşmış, ilk Yahudi okulu 1854'de “Musevi Asri Mektebi” adıyla İstanbul'da açılmıştır. Fransız, İtalyan, Avusturyalı Katolik misyoner okulları dışında, İngilizler ve Amerikalılar da ekonomik çıkarlarının temsilcilerini yetiştirmek ve Hıristiyanlığı yaymak vb. amaçlarla çok sayıda okul açmışlardır³⁰.

Özetlersek, II. Mahmut döneminde başlayan eğitim ikileşmesi Atatürk'ün ele almak zorunda kaldığı temel bir sorun olarak Cumhuriyet Türkiye'sine aktarılmıştır. Türk, azınlık ve yabancı özel okulları devletin denetimi altına alınmış, ilkokul öğrenimi bütün yurttan zorunlu hale getirilmiş ise de, büyük şehirlerin dışında bunun denetimi ve uygulanması tam anlamıyla yapılamamıştır. Öğretmen yetiştirme işine

28 Kodaman, a.g.e., s. 164.

29 Lozan Andlaşması'ndan sonra bu Rum okulları-açık tutulanlar- rahipleri yetiştirmeye devam etmiştir.

30 Yabancı okullar hakkında geniş bilgi için bkz.: Rauf İnan, **Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği ve Amaçlar**, Ankara, 1983, s. 67-152 (Osmanlı Eğitim Sistemi de bu kısımda anlatılmaktadır); Davison, a.g.m., s. 1036-1037. Cemil Koçak, “Tanzimat'tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar”, **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:2, Ss. 485-494. Uygur Kocabaşoğlu, “Amerikan Okulları”, **Aynı Ansiklopedi**, Ss. 495-500. Tüm yabancı okullardaki Türk-Müslüman öğrenci sayısının oranı 1900 yılında % 15, 1911'de % 56, 1926'da % 51, 1931'de % 64, 1939'da % 76'yı bulmuştur (Bu sayılar 30 numaralı dipnotta verilen araştırmalardan derlenmiştir).

önem ve öncelik verilmiş; Tanzimat'tan sonra Batı'lı anlamda askeri ve sivil yeni okullar açılmış, 1908-1924 yılları arasında yükseköğretim kurumlarının yenileştirilmesine çalışılmış, Edebiyat, Hukuk, Fen ve Tıp Fakültelerinden oluşan Darülfünun'a bilimsel çalışma özgürlüğü sağlanmıştır. Ancak, Medreseler Meşihat'ın denetiminden kurtarılamamıştır. Bir bölümünü özetlemeye çalıştığımız tüm bu çalışmalara karşın Atatürk, % 7'si okuma-yazma bilen³¹, savaşlarla tahrip edilmiş bölgelerde oturan, varını yoğunu "Millî Mücadele" için harcamış bir halk ile Cumhuriyet'i kurmayı ve çağdaşlaşma yolunda önemli atılımları gerçekleştirmeyi başarabilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında; eğitimde yenileşmeyi, ulusal birliğin ve çağdaş bir toplumun temeli olarak gören Atatürk'ün kurduğu eğitim sistemini incelemeye çalışacağız:

II. ATATÜRK'ÜN EĞİTİME VERDİĞİ ÖNEM : MİLLÎ EĞİTİMDE UYULMASINI İSTEDİĞİ BAŞLICA İLKELER

A. Atatürk'ün Eğitime Verdiği Önem

Atatürk'e göre: "Çağdaş medeniyetin ortağı olmak, Türkiye için bir varolmak veya yokolmak davasıdır. Bunda başarılı olmak, çağdaş medeniyetin bir bütün olarak ele alınmasına bağlıdır. Dolayısıyla çağdaş dünyadan "neyin ne kadar" alınacağı, "bu alınmada sınırın ne olması" gerektiği tartışması yersiz ve faydasızdır. Batı'dan alınanlar "çok geç ve çok az dozda" olduğundan başarılı sonuç vermemiştir"³². Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru eğitim alanında önemli adımlar atılmış olmasına karşın, bu çabaların hiç de yeterli olamamasının birinci nedeni: Batı'dan -eğitim alanında da- alınanların "çok az ve çok az dozda" olmasından kay-

31 % 7 oranı için bkz.: Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, s. 25.

32 Abdurrahman Çaycı, "Atatürk ve Tarih Boyutu İçinde Çağdaşlaşma", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: VI, Sayı: 16 (Kasım 1989)'dan ayrı basım, s. 58; Mehmet Kayıran, "Atatürkçü Düşünce Sisteminin Oluşmasına Neden Olan Etkenler ve Bu Düşünce Sisteminin Geliştirilmesi", Anadolu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:2 (Mayıs 1990), Ss.187-203.

naklanmıştır³³. Atatürk, Osmanlı eğitim sistemi ile, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sonsuza kadar yaşatılamayacağını görmüş ve yepyeni ilkelere dayanan bir eğitim sisteminin kurulması zorunluluğuna inanmıştır.

Daha önce de incelemeye çalıştığımız gibi, gerçekten de eski eğitim sisteminin düzeltilmesi mümkün değildi. Yeni bir eğitim sistemine geçilmeliydi. Yeni eğitim sisteminin ilkeleri de Türk Devrimi'nin temellerine uygun olmalıydı. Eğitim alanında ikilik kaldırılmalı (Türk Milleti'nin içine itildiği kültür ikiliğine son verilmeli), laik ve milli bir eğitim sistemi kurulmalı, milletin yarısını oluşturan Türk kadınları da eğitilmeli³⁴, bütün öğretim kurumlarının devletin kesin denetimine geçmesi sağlanmalıydı. Özetle, yepyeni bir eğitim sistemi kurulmalıydı³⁵.

Atatürk döneminin eğitim felsefesini de Atatürkçü felsefe oluşturmuştur. Atatürkçü felsefenin "altı ilkesi, bu dönemdeki eğitim yeniliklerini yönlendirmiş ve gerçekleştirmiştir"³⁶. Atatürk'ün eğitim alanında yaptığı devrimlerin amacı "Türk ulusunu çağdaş uygarlığa bir an önce ortak hale getirmektir.... Kültür müessesesi, hatta rekabeti (ni) ... bu kördüğüm (ü) vatan kurtarıcılığının kendisine sağladığı "emsalsiz itibar" ile kökünden halletmiştir"³⁷.

Atatürk'e göre: Batı uygarlığını bilimi, kültürü, teknolojisini, tek ifade ile, "yaşama bakış tarzıyla" topyekün almak gerekir. Bunu gerçekleştirmek için de bilim ve fenden gayri rehber yoktur"³⁸.

Mustafa Kemal, eğitim işine, daha Milli Mücadele sırasında çok

33 Atatürk'ün, devrimleri gerçekleştirirken izlediği yöntem için bkz.: a.g.m., s. 58-59.

34 II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1918), kız çocukların bir ölçüde eğitilebilmesi için bazı sınırlı adımlar atılmıştır. Ancak, çok az sayıda kadın eğitilebilmiştir.

35 Bu konuda bize örnek olabilecek nitelikteki bir çalışma için bkz.: Turhan Feyzioğlu, "Atatürk ve Fikir Hayatı" bölümünün ikinci kısmı "II-Atatürk ve Milli Eğitim", Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II Atatürkçülük (Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temelleri), Ankara, 1986, Ss. 101-231, "Atatürk ve Milli Eğitim", s. 151-231, (Y.Ö.K. Yayını, No: 5).

36 Ziya Bursalıoğlu, "Atatürk Dönemi'nde Eğitim Felsefesi ve Yenileşmesi", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu (9-10 Nisan 1981), Ankara, 1981, s.13, Ss.13-17.

37 Çaycı, "Atatürk'ün Eseri"..., s. 17-18.

38 A.g.m., s. 157.

büyük bir önem vermiştir³⁹. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde eğitim sorunu 26 Nisan 1920'den itibaren tartışılmaya başlanmıştır⁴⁰. Sakarya Zaferi'nden önce (16 Temmuz 1921 Cuma günü saat 14'de), Birinci Maarif Kongresi toplanarak yeni Türk Eğitim Sistemi'nin kurulması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Atatürk, bu Kongreyi açarken yaptığı konuşmada eğitimin önemini şöyle vurgulamıştır⁴¹:

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihî tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim”.

Anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Devleti'nin çöküşünde, uygulanan eğitim sisteminin önemli bir etken olduğu inancındadır. Atatürk, 1922'de yaptığı konuşmalarda : **Bir ulusun gerçek kurtuluşunun ancak millî eğitim işlerindeki başarısına bağlı olduğunu; “ulus olmanın, bayındır bir vatan kurmanın” da eğitime gereken önemin verilmesiyle gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir⁴²**. O, 22 Eylül 1924'de Samsun'da öğretmenler ile yaptığı konuşmada ise şunları söylemiştir⁴³:

“... En mühim, en esaslı nokta terbiye meselesidir. Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, âli bir heyet-i içtimaiye halinde yaştır, ya bir milleti esaret ve sefalet terkeder”.

Hiç kuşkusuz eğitimin de her şeyden önce bilime dayanması gerekir. Türk toplumunun çağımızın gereklerine göre ilerletilmesi için gerekli olan bilim ve fendir”. **“Çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne yükselme” ve “Medeniyet yolunda başarı” yeniliğe bağlıdır. Atatürk'ün 30 Ağustos 1924'de**

39 H. Raşit Öymen, “Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi”, Belleten, Atatürk Özel Sayısı, C.LII, Sayı: 204, (Kasım 1988), Ss. 1013-1088.

40 İhsan Güneş, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)**, Eskişehir, 1985, s. 226-236.

41 Öymen, a.g.m., s. 1082. Eğitim-Kültür sorunları hakkında önemli noktalara değinen Atatürk'ün bu konuşmasının tam metni için bkz.: Öymen, a.g.m., s. 1081-1085.

42 Bkz.: Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara, 1984, s. 100.

43 Atatürk, **S.D.II**, s.198 (Giriş kısmında da Atatürk'ün bu konuşmasını verdik, fakat O'nun bu sözlerini eğitime verilmesi gereken önemi çarpıcı bir biçimde vurguladığı için tekrar ettik).

yaptığı bir konuşmasında da vurguladığı gibi: “Medeniyetin buluşları, tekniğin harikaları cihanı değişmeden değişmeye uğrattığı bir devirde” Türk Milleti'nin “asırlık köhne zihniyetlerle, geçmişe bağlılıkla varlığını korumak mümkün değildir”⁴⁴.

Atatürk'e göre, “Türk Milleti'nin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müsbet ilimdir”⁴⁵. Anlaşılabacağı üzere Türk Devrimi, Türk ulusunu “çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne yükseltme”yi amaç edinmiştir. Uygarlık yolunda⁴⁶, Türk ulusunun yol göstericisi ise müsbet ilimdir. O halde, eğitim de her şeyden önce bilime dayanmalıdır. Milletimizin amacı, milletimizin ülküsü bütün cihanda “tam manası ile medeni bir heyet-i içtimaiye olmaktır”. Bu amaca ulaşmanın yolu ise, Atatürk'ün “Millî Eğitim ve Öğretim” konusunda uyulmasını istediği temel ilkelerdir.

“Atatürk'ün Millî Eğitimde uyulmasını istediği başlıca ilkeleri”⁴⁷ tespit edebilenin tek yolu da yine O'nun sözleri ve bu alanda gerçekleştirdiği devrimlerdir. Biz, incelememizin bu kısmında konumuzla ilgili olan ilkelerden bazı örnekler vereceğiz. Ancak, Atatürkçü eğitimin ilkelerinin büyük bir bölümünü de yalnızca saymakla yetineceğiz⁴⁸.

B. Atatürk'ün Millî Eğitimde Uyulmasını İsteddiği Başlıca İlkeler

Atatürk'ün “Millî Eğitim ve Öğretim” konusunda, üzerinde durduğu ilkelerin en önemlileri şunlardır:

44 A.g.e., s. 181.

45 A.g.e., s. 275.

46 Atatürk'e göre, “...Medeniyete girmek arzu edip de, garba teveccüh etmemiş millet hançeridir” (yoktur). Bkz.: **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937)**, Derleyen: Nimet Unan, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü : 1, 1954, s. 68. (Atatürk'ün 29 Ekim 1923 tarihinde yaptığı konuşma (Kültür Hakkında) : “Fransız muhabiri Maurice Pernot'ya demeç”).

47 Atatürk yaşamı boyunca, çeşitli tarihlerde yaptığı toplantılarda, açık konuşmalarında, yurt gezilerinde vb. yerlerde eğitim-öğretim ve sorunlarına değinmiştir. O'nun bu konu ile ilgili sözlerini, Söylev ve Demeçler'inde (5 Cilt) ve diğer eserlerinde bulabileceğimiz gibi, sözünü ettiğimiz kaynaklardan derlenen şu kitaplarda da toplu bir biçimde görebiliriz. Bunlardan bazıları için bkz.: Enver Ziya Karal, **Atatürk'ten Düşünceler**, İstanbul, 1986, s. 100-111 ve 112-127; Fethi Naci (Kalpakçioğlu), **Atatürk'ün Temel Görüşleri**, İstanbul, 1970, s. 97-103; Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürkçülük (Birinci Kitap): Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri**, İstanbul, 1988, s. 282-419 (“Bilim ve Teknoloji” hakkındaki sözleri dahil);

48 Bu konudaki ilkeleri sıralarken: Sn.Prof.Dr. Turhan Feyzioğlu'nun tespitlerinden özellikli yararlandık.

1. Eğitim Millî olmalıdır:

Daha önce de söz ettiğimiz gibi, “her anlamıyla millî bir nitelikte” eğitimin zorunluluğu üzerinde durmuştur. “Türk Milleti”ne gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü biliminden, buluşlarından, ilerlemelerinden yararlanılacaktır; ancak temel kendi içimizden çıkarılmalıdır”. “Kültür Haraseti fikriye, zeminle mütenasıptir. O zemin, milletin seciyesidir. Çocuklarımızı ve gençlerimizi yetiştirirken “yabancı anasırla mücadele ruhu” öğretilmelidir”. O'na göre, “müstakil ve mesut kalmak isteyen her millet “eğitim millî olmalıdır” ilkesini uygulamak zorundadır⁴⁹.

“Atatürk'ün Türk Milliyetçiliği anlayışı gibi, eğitimdeki “millilik” anlayışı da birleştirici, toplayıcı, bütünleştiricidir. Ayrımcılığı ve bölücülüğü kabul etmez”⁵⁰.

Atatürk'ün “Millilik” anlayışı çağdaş bilime ve dünyaya tam olarak açık bir anlayıştır. Atatürk'ün istediği “millî eğitim”, “ilim ve fennin”, sanatın her bölümünde ilerlemeye ve yeniliğe açık olan bir eğitimidir⁵¹.

2. Millî Eğitimde Öğretim Birliği İlkesi:

Eğitimde takip edilmesi gereken ikinci önemli ilke ise, eğitim öğretim birliğidir. Türk Milleti'nin bütün bireylerine eşit eğitim fırsatı verilmelidir. İnsanlarımız hurafelerden kurtarılmalı, düşüncesinin dinsel inanışlara değil, “ilim ve fenne” dayanması ve milletimizin gerçeklerine uyması sağlanmalıdır. Bilimsel düşünceye dayanan laik eğitimden herkes ya-

49 Bkz.: Atatürk'ün 16 Temmuz 1921'de Maarif Kongresi'ni açarken yaptığı konuşma: Atatürk, S.D.II, s. 16-18. Atatürk'ün Millî Eğitim ile ilgili konuşmaları için bkz.: Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, İstanbul, 1939.

50 Feyzioğlu, “Atatürk ve Fikir Hayatı”, s. 158; Atatürk bize, Milliyetçilik anlayışına uygun bir “Millî Eğitim”i önermiştir. Bkz.: Feyzioğlu, Atatürk ve Milliyetçilik, Ankara, 1986.

51 Atatürk, 21 Ocak 1923'te yaptığı bir konuşmada (Bursa'da Şark Sineması'nda Halkla Konuşma): “Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin icabettirdiği şeyleri yapmaz, itiraf etmeli ki o milletin terakkide yeri yoktur. Halbuki bizim milletimiz evsâf-hakîkisiyle mütemeddin ve müterakkî olmaya layıktır ve olacaktır”. Bkz.: Atatürk, S.D.II, s. 67.

rarlandırılmalıdır. Türk toplumu “dar kafalı” bilgisizlerin elinden kurtarılmalıdır. Atatürk'e göre, eğitim-öğretim birliği sağlanmadan, eşit öğretim toplumun bütün bireyelerine verilmeden Türk eğitim sistemine “millî” bir nitelik de kazandırılmaz.

Atatürk, 30 Eylül 1924'de Dumlupınar'da yaptığı bir konuşmasında; “Eğitim'de Öğretim Birliği” ilkesinin önemi hakkında:

“Savaş” Milletlerin çarpışmasıdır... ilim ve fen sahasındaki seviyeleriyle, ahlâklariyle, harslariyle, hûlusa bütün maddî ve manevî kudret ve faziletleriyle ve her türlü vasıtalarıyla çarpıştığı bir imtihan sahasıdır” demiştir⁵². Görüldüğü gibi, “Türk vatanını fethetmek fikrini, Türk'ü şerretmek hayalini”⁵³ ortadan kaldırmak için, öğretim ve eğitimde az zamanda yüksek bir düzeye ulaşabilecek bir millet olmamız gerekmektedir. “Türk Milleti evlatlarına vereceği terbiyeyi mektep ve medrese namında birbirinden büsbütün başka” iki ayrı kurum halinde sürdürmeye “katlanabilir miydi?”.

“Terbiye ve tedrisatı tevhit etmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette fertlerden mürekkep bir millet yapmaya imkân aramak abesle iştilig olmaz mıydı?”⁵⁴.

3 Mart 1924'de Hilâfet'le birlikte Şer'îye ve Evkaf Bakanlığı'nın kaldırılarak devlet yönetiminde ikiliğe son verildiği gibi, aynı gün öğretimde de ikiliğe son verilmiştir⁵⁵.

52 A.g.e., s. 178.

53 A.g.e., s.178. Bağımsızlığımızı koruyabilmenin de ön şartı “bilim ve fen” esas alınarak, kadın-erkek bütün millet bireyelerinin eğitilmesidir.

54 A.g.e., s. 210. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Türk Devrimi'nin maarif ilkelerini şöyle anlatmaktadır: “Bu hadiselerin (saltanat ve hilafetin ilgası) manası şu iki cümledir: 1- Türkler için bütün dünya işlerinin mihverî zeka ve bütün dünya işlerinin sermayesi bilimdir. Zeka ve bilim haricinde dünyevî kuvvet yoktur. 2- Allah ile kul arasında hiçbir memuriyet yoktur. Her nevî mutavassıt mülgadır. Türk, dünyevî vicdanına müracaat edecek ve onun sesini dinleyecektir”. Baltacıoğlu, *İnkılabımız ve Maarif, Terbiye*, İstanbul, 1932, s. 43-44, Aktaran: Taner Timur, *Türk Devrimi Tarihi Anlamı ve Felsefî Temeli*, Ankara, 1968, s. 117.

55 Bu konuyu ayrıca inceleyeceğiz.

Bize göre, “Atatürkçü Eğitim”in iki esas ilkesi vardır: “Millî Eğitim” ve “Eğitim Birliği”. Bu konuda yapılan araştırmalarda söz edilen “ilkeler” bu iki ilkenin kapsamı içinde değerlendirilebilirler⁵⁶. Öğretimin birleştirilmesi ve bir elden yürütülmesi dışında, Atatürk'ün bu ilkesi (Eğitim Birliği), hiç kuşkusuz kadınların eğitimini de içine alacaktır. Atatürk, erkek ve kız çocukların eşit şekilde eğitilmelerine önem verilmesini pek çok kez vurgulamıştır. Örneğin, 31 Ocak 1923'de İzmir'deki bir söylevinde, Milletimizin kuvvetli bir millet olmaya azmettiğini belirttiikten sonra konuşmasını şöyle sürdürmüştür⁵⁷:

“Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Binaen-aleyh kadınlarımız da âlim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün derecatı hayatı içtimaiyede erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin muin ve müzahiri olacaklardır”.

“Eğitimin yaygınlaştırılmasını”, “bilgisizliğin yok edilmesini” isteyen Atatürk'ün uygulamaları da hep bu yönde olmuştur. “Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir. Muallimden, mürebbiden mahrum bir millet namını almak istidadını kazanmamıştır. Ona alelâde bir kütle denir, millet denemez, bir kütle millet olabilmek için mutlaka mürebbilere, muallimlere muhtaçtır”⁵⁸.

“Cumhuriyet sizden, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister”⁵⁹ sözleri ile Atatürk, öğretmenin asıl görevinin ne olması gerektiğine dikkati çekmiştir.

Türk Bağımsızlık Savaşı'nın mimarı Mustafa Kemal, 1 Mart 1923'de yaptığı T.B.M.M.'ni açış konuşmasında ise, “Dünyanın her tarafında” öğ-

56 Bazı araştırmacılar ve bilim adamlarımız “Atatürkçülük”ün ifadesini bulduğu “Altı Atatürk İlkesi”nin sayısını arttırdıkları ya da eksilttikleri gibi; eğitim konusunda da benzer yolları takip edebiliyorlar. Biz, bu çalışmamızda iki temel ilkeye özetle değindik, bu iki ilke kapsamına alınabilecek olan diğer “ilke”lerin adlarını ise belirtmekle yetindik.

57 Atatürk, S.D.II, s.85-86.

58 A.g.e., s. 232 (14 Ekim 1925'de İzmir'de öğretmenler ile konuşma).

59 A.g.e., s. 173 (25 Temmuz 1924'de “Muallimler Birliği Üyelerine”).

retmenlerin “insan toplumunun en fedakar ve muhterem” unsurları olduğunu söyleyerek⁶⁰, öğretmenler hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır.

Bu kısımda anlatılanları özetlersek: Atatürk'ün millî birlik ve bütünlüğü sağlamaya dönük eğitim politikasını öngörmüştür, diyebiliriz. Atatürk, yeni bir kuşağa ortak değerler ve politik bilinç kazandırmanın tek yolunu, eğitim örgütleri ve kurumlarının birleştirilmesinde görmüştür. Bir cümle ile ifade etmek istersek, Atatürk'ün istediği eğitimin iki temel ilkesi vardır: Birincisi “**Millî Eğitim**”, ikincisi “**Eğitim Birliği**”dir⁶¹.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde, bu ilkelerin uygulanmasını göreceğiz. Böylece, Atatürk'ün eğitim politikası hakkında daha geniş bilgi sahibi olabileceğiz.

III. ATATÜRK DÖNEMİNDE EĞİTİM ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

A.”Tevhid-i Tedrisat Kanunu”nun Kabulü:

Osmanlı İmparatorluğu; XIX. yüzyılın başlarına kadar, eğitim ve kültür konularında genel bir politika benimsememişti. Eğitim ve öğretim

60 Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri I (1919-1938)*, (İkinci Baskı), Toplayan: Nimet Arsan, Ankara, 1969, s. 299, “muallimlik... her halde temin-i refaha müsait bir meslek haline konulmalıdır”, Aynı yer, Atatürk, 27 Ekim 1927'de öğretmenlere yaptığı bir konuşmada: “... İki parça halinde yaşayan milletlerin zayıf olduğunu, “çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak” şunların öğretilmesini istemiştir: 1- Milletine, 2- Türkiye Devleti'ne, 3- T.B.M.M.'ne düşman olanlarla mücadele...”. Bir milletin gerçek kurtuluşunun ancak eğitim ve öğretimle olacağına inanan Atatürk'e göre, bunun için esaslı bir program yapılmalıdır. Bu programdan da iki şey beklenmelidir:

“1-Hayat-ı içtimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi,

2- İcabatı asriyeye tevafulk etmesidir”. Bkz.: Aynı yer, s. 44-45.

61 Özetlemeye çalıştığımız ve Atatürk'ün uygulanmasını istediği diğer ilkeleri de şöyle sıralamak mümkündür (Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: Feyzioğlu, “Atatürk ve Fikir Hayatı”, s.157-168.

Erkek ve kız çocuklarının eşit şekilde eğitilmelerine önem verilmeli;

Eğitimin yaygınlaştırılması hedef alınmalı;

Eğitimde düşünce ve hareket birliğini uygulamaya özen gösterilmeli;

Millî Eğitim sistemi bilime dayalı olmalı;

Eğitim alanında başarının disiplinli çalışmaya bağlı olduğu göz önünde tutulmalı;

Eğitim alanında başarıyı etkileyecek en önemli unsurun öğretmen olduğu unutulmamalıdır.

faaliyetleri halen; Ortaçağ İslâm aleminin kurumları olan medreseler ile sürdürülmekteydi⁶². Kurulduğu devirlerde, bilimsel çalışmaların merkezi olan bu kurumlar, XVI. yüzyıldan itibaren çeşitli nedenlerle gerilemeye ve dinsel bir nitelik kazanmaya başlamışlardı. Öyle ki; mahalle mektepleri ve medreselerde yalnızca din bilgisi, ahlâk, Kur'an, Arap dili dersleri veriliyor; pozitif bilimler ve bilimsel düşünce bir yana atılıyordu⁶³. Dolayısıyla da medrese mezunları; doğa ve toplum olayları karşısında eleştirmeyen, incelemeyen ve açıklayamayan nitelikleri ile ulus için yarardan çok zarar üreten bir kesimi oluşturuyorlardı. Atatürk ise sonradan; bu dinsel eğitimin telkinleriyle yetişen nesil için şöyle diyecekti:

"Efendiler; yeryüzünde üçyüz milyonu mütecaviz islâm vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlâk almaktadırlar. Fakat maalesef hakikatı hâdis e şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları mânevi terbiye ve ahlâk onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyet-i insaniyeyi vermemiştir veremiyor"⁶⁴.

XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde; eğitim-öğretim kurumlarının iyice gerilemesi ve nitelikli insan gücünün yetişmemesi nedeniyle Osmanlı Devleti, sürekli gelişen bir dünyada toplumunun ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiş ve sonuçta bir dizi yenilikler yapma yoluna gitmiştir. Fakat bu yenileşme çabaları; eski kurumların ıslahatından çok, yeni kurumların açılması yönünde uygulandığından, zaten var olan eğitim ve kültür karmaşası iyice pekişmiş; çabalar bir reform niteliğine bürünmemiştir⁶⁵. Ayrıca; Osmanlı Devleti'nin kendilerine verdiği geniş imtiyazlardan yararlanan yabancı ülkeler de bu yenileşme kervanına ka-

62 Şerafettin Turan, "Tevhid-i Tedrisat", Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, RCD Semineri Tebliğleri, Ankara, 1972, Ss.: 79-84.

63 Bkz.: Turan, a.g.m., s. 79; 1000 Temel Eser, Atatürk, İstanbul, 1970, s. 209; Başbakanlık D.İ.E., Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin 50 Yılı, s. 435-436; 427-431.

64 Atatürk, S.D.II, s. 198.

65 XIX. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Hükümeti'nin "eğitimde reform girişimleri" konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Başbakanlık D.İ.E., a.g.e., s. 427-436; Turan, a.g.m., s. 80-82; İlhan Başgöz-Howard E. Wilson, Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk, Ankara, 1968, s. 80; 1000 Temel Eser, a.g.e., s. 209-210.

tılmış, Osmanlı topraklarında birçok yeni okullar açmışlardır. Fakat, devlet denetiminden uzak olan bu azınlık ve yabancı okulları, eğitim-öğretimin yanısıra kendi lehlerinde dil, din ve kültür propagandası yapmaktan da geri kalmamışlar, Türk Millî Mücadelesi'nin genel sonucuna ulaşılan dek, Türk topraklarında "millî birlik ve beraberliği" bozucu birer unsur olmuşlardır⁶⁶. Sonuçta XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde; Osmanlı dahilinde, duygu ve düşünce açısından değişik insan tipleri yetiştiren üç farklı eğitim sistemi, Türk Milleti'nin kültürel yapısına ve sosyal yaşamına egemen olmuştu⁶⁷:

1- Dinsel öğretim kurumları: Sıbyan mektepleri ve medreseler...

2- Genel öğretim kurumları ve meslek okulları: Rüşdiye, İdadi, Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye, Muallim mektepleri....

3- Yabancı okullar.

1 Mart 1922'de "Üçüncü Toplanma Yılı"nı açarken, Atatürk bu reform hareketlerini şöyle eleştirmiştir:

"Efendiler! Asırlardan beri milletimizi idare eden hükûmetler tâmin-i maarif arzusunu izhar edegelmişlerdir. Ancak bu arzularına vüsul için şarkı ve garbı taklitten kurtulamadıklarından netice milletin cehilden kurtulamamasına müncer olmuştur⁶⁸.

"Bu hususta istikamet yanlış ise ve koskoca bir millet emniyet ve itimat ettiği hitaplardan: Mukaddes kitaplardan istişhad ederek rehber olduklarını iddia edenlerin sözlerine inanarak yürürlerse ve bu yürüyüş istikameti kendilerini mahv ve izmihlâle düşürürse, kabahat

66 1000 Temel Eşer, a.g.e., s. 210. Ayrıca bkz.: Halil İnalcık "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, RCD Semineri Tebliğleri (9-11 Kasım 1967), Ankara, 1972, Ss.:33-37.

67 Turan, a.g.m., s. 80.

68 Atatürk, S.D.I, s. 229-230.

bu istikameti takip eden nesih, halûk, fedakâr, rehberlerine itimat eden zavallı halktan ziyade, rehberlere ait değil midir?”⁶⁹.

İşte; Millî Mücadele yıllarına gelindiğinde; bir süre sonra büyük bir zafer sonucu kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin alacağı eğitim-öğretim mirası böyle bir tablo çiziyordu. Atatürk; Türkiye'nin, yalnız okullar açmak, programlar ve yöntemleri ıslah etmekle gerçek bir eğitim devrimi yapılmış sayılamayacağına karar vermişti. Bu devrim ancak, eğitim ve öğretimin bir elden ve bir esasa göre yönetilmesiyle, medreselerin kaldırılması ve bütün okulların “Milli Eğitim Bakanlığı”na bağlanmasıyla mümkün olabilirdi. Nitekim daha 1 Mart 1923'de, Meclis'in “Dördüncü Toplanma Yılı”nı açarken:

“Efendiler, evlâd-ı memleketin müştereken ve mütesaviyen iktisaba mecbur oldukları ulûm ve fûnûn vardır. Âli meslek ve ihtisas erbabının tefrik olunabileceği derecatı tahsile kadar, terbiye ve tedriste vahdet, heyet-i içtimaiyemizin terakkisi ve tealisi nokta-i nazarından çok mühimdir. Bu sebeple Şer'iyeye Vekâleti'yle Maarif Vekâleti'nin bu huhusta tevhid-i fikir ve mesai eylemesi temenniye şayandır”⁷⁰ diyen Atatürk; eğitimin birleştirilmesi konusundaki düşüncesini böylece T.B.M.M'ne açmıştır. Aslında; 1921'de Maarif Kongresi'ni açarken söylediği şu sözler de bu düşüncesinin temelini oluşturur niteliktedir:

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihî tedenniyâtında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsaf-ı fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen, bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip

69 Atatürk, S.D.II, s. 196.

70 Atatürk, S.D.I, s. 300.

bir kültür kastediyorum. Çünkü dehâ-yı millimizin inkişâfı tam ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir”⁷¹.

Atatürk; 1 Mart konuşmasından sonra, T.B.M.M'nin ikinci devre seçimleri için 8 Nisan 1923'de yayınladığı “9 İlke” programının sekizincisinde de “ilköğretimde öğretimin birleştirilmesi” ilkesini vurgulamıştır⁷². Atatürk'ün bu sekizinci ilkesini; 1 Mart 1924'de Meclis'in “İkinci Dönem Birinci Toplanma Yılı”nı açarken, ilkenin en kısa sürede uygulanması yönündeki şu sözleri izlemiştir: **“Milletin ara-yı umu-miyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhid-i umdesinin bilâ ifate-i an tatbıkı lüzumunu müşahede ediyoruz”⁷³.**

Bunun üzerine; ertesini gün başlayan görüşmeler sonucunda, “Hilâfetin ilgası; Şer'îye, Evkaf ve Erkanı Harbiye Umumiye Vekâletlerinin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat konularındaki teklifler 3 Mart 1924'de yasalaşmıştır⁷⁴. Böylece Türkiye dahilinde tüm okullar “Maarif Vekaleti”ne bağlandı. 430 No'lu bu kanunda, medreselerin kapatılmasına ilişkin bir madde olmamakla birlikte; Maarif Vekâleti'nin yük-sek diniyat uzmanları yetiştirmesi için “İlâhiyat Fakülteleri ve İmam-Hatip okulları açmakla görevlendirilmesi, bir ölçüde medreselerin lağvının” açıkça ifade edilmemiş şeklindedir⁷⁵. Nitekim Eğitim Bakanı Vasıf Bey, kısa bir süre sonra öğrenim birliğine aykırı olduğu gerekçesiyle medreseleri kaldırmıştır⁷⁶.

Bu gelişmelerin ardından, İstanbul Üniversitesi'nde İlâhiyat Fakültesi ve ülkenin çeşitli yerlerinde de imam-hatip okulları açılmıştır. Bununla birlikte 1928'de laiklik anayasaya girince dinsel kurumların malî kay-

71 Atatürk, S.D.II, s. 16-17.

72 Bkz.. 1000 Temel Eser, a.g.e., s. 215.

73 Atatürk, S.D.I, s. 329.

74 Görüşmeler boyunca, Tevhid-i Tedrisatın gereği yönünde teklifte bulunanların gerekçeleri için bkz.: Turan, a.g.m., s. 83-84; Ayrıca 430 No'lu Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun metni için bkz.: Özer Ozankaya, Atatürk ve Laiklik, 2. bs., İstanbul, 1983, s. 209; Halifeliğin İlgası, Şer'îye, Evkaf ve Erkan-ı Harbiye Vekaletlerinin Kaldırılmasına İlişkin Metin İçin bkz.: Ozankaya, a.g.e., s. 207-210.

75 Başgöz-Wilson, a.g.e., s. 81.

76 A.g.e., s. 82.

nakları tükenmiş ve 1931 yılına gelindiğinde devletçe desteklenen hiçbir dinsel eğitim kurumu kalmamıştır. Diğer yandan; milli eğitim ilkesine aykırı yönde çalışan yabancı ve azınlık okullarının denetimine yönelik yeni bir tüzük hazırlanmış, böylece bazı sınırlandırmaların yanısıra; bu okulların ilk kısımları kapatılmış, orta kısımlarında ise Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi gibi derslerin Türk öğretmenlerce Türkçe olarak okutulması sağlanmıştır⁷⁷.

1926'da çıkarılan, "Maarif Teşkilatı Kanunu" aslında; Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonraki atılımlar için olduğu kadar, günümüze dek ulaşan tüm eğitim sistemlerinin temelini oluşturmuştur. Bu kanunla ilköğretim zorunlu ve parasız kılınmış, tüm öğretim kurumlarında öğretmen sayılarının artırılmasına gidilmiş; teknik, meslek ve uzmanlık okulları açılmaya başlanmış ve yoğun bir okuma-yazma seferberliğine gidilmiştir. 1925 yılında Ankara'da bir Hukuk Yüksek Okulu'nun açılması ve 1935'de Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulması, 1933'de İstanbul Üniversitesi'nin açılması; 1937'deki Meclis açılışında, Doğu Anadolu'da bir üniversite kurulması yönünde varılan görüş birliği eğitim devriminin ilk somut ve dev örneklerindedir.

Sonuç olarak; genel bir eğitim devriminin ilk büyük adımı olan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile millî birlik ve beraberliği bozucu "öğretimde ikilik" sorunu tarihe karışmış, Türk devrimlerinin temel kanunlarından biri gerçekleştirilmiş; tüm eğitim-öğretim kurumlarının devlet elinde toplanmasıyla bir yandan laik bir neslin temelleri atılırken, öte yandan "memlekete ahlaklı, karakterli, cumhuriyetçi, inkılâpçı, müsbet, atılgan, başladığı işleri başarabilecek kabiliyette, dürüst muhakemeli, iradeli, yaşamda karşılaşabileceği problemleri çözebilecek kudretli genç ye-

77 Yabancı ve azınlık okullarına yönelik çalışmalar için bkz.: Başgöz-Wilson, a.g.e., s. 83-85; Feyzioglu, "Türk İnkılâbının Temel Taşı, Laiklik", *Atatürk Yolu*, Ankara, 1987, s. 205. "Türkiye Cumhuriyeti kendi eğitim sistemini laikleştirirken ve özellikle çocukların eğitimini İslâm'ın etkisinden kurtarıp, akılcı ve çağdaş eğitime yönelirken Amerikan misyonerleri, Hristiyan dinini yayma amacını taşıyan okulların açılmasını istemekteydiler." Laik-dinci eğitim çatışmasına Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti de karışmıştır. Bkz.: Fahir Armaoğlu, "Türkiye'de Amerikan Okulları Krizi (1927-1928): Bir Laiklik-Milliyetçilik Olayı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 37 (Mart 1997), Ss.: 1-29.

tiştirmek üzere"⁷⁸ "milli bir terbiye sistemi" kurulmuştur. Böylece Türk Ulusu; Cumhuriyet'in istediği, "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller"nin yetiştirilmesi yönündeki çalışmalar için gerekli laik, çağdaş, millî bir eğitim-öğretim düzeyine kavuşmuştur.

B. Yeni Türk Harflerinin Kabul Edilmesi:

En basit tanımıyla yazı; "konuşulan dili belirli işaretlerle tespit eden sistemdir"⁷⁹. İnsan düşüncesi sözlü ya da sözsüz ifade edilsin, mutlaka belli bir dil ile oluşur. İşte yazı da bu dilin belirtisidir. Böylece dillerin yapılarına paralel olarak; doğaldır ki yazılar da farklılık gösterirler. Alkım'a göre; "bir kültürün korunması ve geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması ancak yazı ile mümkün olmaktadır"⁸⁰.

Türk toplumları 13 asırlık tarihi boyunca, farklı dönemlerde Göktürk, Soğd, Uygur, Mani, Brahmi, Süryani, Arap, Grek, Ermeni, İbrani, Latin ve İslav alfabeleri olmak üzere 12 değişik alfabe kullanmışlardır⁸¹. Daha sonraları İslamiyeti benimseyen Türkler; dinin de etkisiyle Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Ancak, İslam dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim'in de Arap harfleriyle yazılması nedeniyle, Arap alfabesi ve dili zamanla kutsal bir nitelik kazanmış; bu kutsallığın getirdiği dokunulmazlık nedeniyle de insan ihtiyaçlarını karşılayamayan bir iletişim karmaşası durumuna gelmiştir. Dolayısıyla da belli bir kesim dışında; halkın geneli okuma-yazma öğrenmekten yoksun kalmış ve cehalete sürüklenmiştir.

Arap alfabesinin kutsal olduğu düşüncesi aslında bir kültür dejenerasyonunun ürünü olup, bu durum Neşet Çağatay tarafından şöyle açıklanmaktadır⁸²:

78 Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, 1984, s. 107.

79 A. Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara, 1973, s. 139.

80 Bahadır Alkım, "Yazının Başlangıcı", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara, 1981, s.3-16.

81 Tarihte Türkler'in kullandığı alfabeler için bkz.: Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, İstanbul, 1990, s.73-82; M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara, 1981, s. 15-22; Ayrıca bkz.: Sadettin Buluç, "Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara, 1981, Ss. 45-48. Talat Tekin, "Tarih Boyunca Türkçe'nin Yazısı", *Ulusal Kültür*, Cilt:1, Sayı:2 (Ekim 1978), s. 17-42.

82 Neşet Çağatay, "Şeriat Yönetimi ve Laik Yönetimin Karşılaştırılması", *XI. Türk Tarih Kongresi, Bildiri Özetleri*, Ankara, 1990, s.152.

"Tanrının dili yoktur ama her şeyi bilir ve vahiy yoluyla bildirir. Arap dili kutsal olsaydı; Kur'an'dan önce vahyedilen Tevrat'ın dili İbranicenin ve İncil'in dili Süryanicenin Arapçadan önce kutsal olmaları gerekirdi. Üstelik Arapların kendi icadı olan bir yazıları da yoktur; onlar yazıyı Fenikeliler ve Hırelilerden öğrendiler. Kutsal kitapların dili ve yazısı değil içerikleri kutsaldır".

Arap harfleri özetle sayabileceğimiz şu nedenlerden dolayı hem Türk diline, hem de Türk toplumuna bir türlü uyum sağlayamamıştır: Arap harfleri Türkçe'ye ve Türk ses yapısına uygun değildi; harflerin başta, sonda ve ortada olmak üzere üç tür değişik yazılışları olup, bunlar konumlarına göre büyük farklılıklar gösteriyorlardı; Türk dilinde 8 sesli harfe ihtiyaç duyulmasına karşın; Arapça'da yalnız 3 sesli harf vardır; Arapça'da büyük harflerin olmayışı ve bitişen, bitişmeyen harfler, üstün, esre, ötre... özellikleriyle ağır imla kuralları, öğrenme güçlüğüne neden oluyorlardı; Türkçe'deki bazı harfler Arapça'da olmadığından, bir kelime değişik anlamlara gelebiliyordu⁸³.

Bu uyumsuzluklar, Cumhuriyet dönemine; eğitim düzeyi son derece düşük dolayısıyla da düşünemeyen, üretemeyen bir toplumu miras bırakmıştır. Örneğin 1928 öncesi okuma-yazma oranı yalnızca %10'dur⁸⁴. 1923-1924 yılları arasında; Fakülte ve Yüksekokul öğrenci sayısı 2.914, Orta dereceli meslekî ve teknik okul öğrenci sayısı 6.547, Lise öğrencileri 1.241, Orta okul öğrencileri 5.905, ilkokul öğrenci sayısı ise 341.941'dir⁸⁵. Yine 1.903'te toplam nüfus 19.929.168 iken, öğrenci sayısı ise 1.375.511 yani nüfusun binde 144.8'iydi⁸⁶. Nitelikli öğretim kadrosunun yetersizliği ise Cumhuriyet dönemi için bir başka sorun olmuştu.

83 Saydığımız bu hususlar hakkında ayrıntılı örnekler için bkz.: Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*..., s. 75-79; F.Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul, 1984, s. 437-440; Başgöz-Wilson, a.g.e., s. 113; Ülkütaşır, a.g.e., s. 15-17, 23-34; T. Nejat Gencan, "Yazı Devrimi", *Türk Dili Dergisi*, Sayı:326, (Kasım 1978), s. 530-532; Mustafa Canpolat, "Yazı Devrimine Değin Yazım Sorunları", *Türk Dili*..., s. 553-562; (Biz burada, incelememizin boyutları gereği, ayrı bir araştırma konusu olabilecek "Harf İnkılabı" hakkında, örneklerden çok konunun özü üzerinde durabileceğiz).

84 Kemal Özerdim, "Harf Değişikliğinde Türk Kültürüne Tesirleri", *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, RCD Semineri Tebliğleri*..., s. 93.

85 Türkiye Ticaret Borsaları Birliği, *Cumhuriyet Dönemi'nde İstatistiklerle Türkiye*, Ankara, 1981, bkz.: Tablo: 38,39,40,41 ve 42.

86 İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2, s. 460.

Arap harfleri aydın-halk ilişkisini ve halkın eğitilmesini çıkmaza sokmuş; dolayısıyla da bu durum, Tanzimat sonrası kimi aydınları, Arap alfabesi ve imlâ kurallarını ıslah etme yönünde çeşitli çalışmalara itmiştir. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin kurucularından Münif Paşa, Enver Paşa, Ali Suavi, Namık Kemal, Ziya Gökalp....⁸⁷ gibi aydınların girişimlerini bu önemli ıslahat çalışmalarına örnek verebiliriz. Ancak bu çalışmalar, 1928 yılına kadar bir fikir birliğine ulaşamamış ve tartışmalardan öteye pek gidememiştir.

Böylece; 1928'e dek Arap harfleriyle sürdürülen eğitim sistemi; harflerin öğrenilmesi güçlüğü nedeniyle neslin ezberciliğe yönelmesi, okuma-yazma oranı düşük bir toplum, basın yayın hayatının durgunluğu.... gibi sonuçlar doğurmuştur. Bu durumda da; **“Yazı yalnızca düşünceleri yansıtan bir araçtır, millet hangi araç kendine uygunsa onu kullanır”** ilkesinden hareketle; (a) Öğrenme kolaylığı, (b) Doğru okuma ve yazma, (c) Çabuk ve kolay öğrenilmesiyle zaman ve güven kazandırma, (d) **“Yazı birliği ile dil ve millet birliğinin tesisi”**, (e) Batı yazılarına benzemesiyle yaklaştırma ve çağdaş uygarlığa ulaşmayı hızlandırma gibi olanakları sağlayacak yeni bir alfabe sisteminin kurulması gerekiyordu⁸⁸.

“...Bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu okuma-yazma bilir, yüzde sekseni bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır⁸⁹. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır⁹⁰. Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün âlemi medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir”⁹¹ diyen Atatürk'ün

87 Tanzimat sonrası dil ve alfabe sistemi konusundaki çalışmalar hakkında bkz.: Ülkütaşır, a.g.e., s. 17-23; Bulaç, a.g.m., s. 46-48; Turan, **Türk Kültür Tarihi**...., s. 77-78; Atay, a.g.e., s. 438-439; Agah Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, Ankara, 1949; Berkes, a.g.e., s.259-263; Murat Katoğlu, **“Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür ve Sanat”**, **Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cilt: 4, İstanbul, 1989, s. 413-414.

88 Özerdim, a.g.m., s.392.

89 Atatürk, **S.D.II**, (8.8.1928, İstanbul'da), s. 253.

90 Atatürk, **S.D.I**, (Üçüncü Toplanma Yılı; Kasım 1928), s.359.

91 Atatürk, **S.D.II**, (8.8.1928), s. 253.

önderliğinde yapılan hazırlıklar, 1 Kasım 1928'de Latin kökenli yeni Türk Alfabeti'nin kabulü ile bir devrim niteliği kazanmış, Türk toplumunun ve Türkçe'nin yapısına, ulusal hedef ve ilkelere uygun bir dil ve alfabe sistemi yaratma yolunda yeni bir döneme geçilmiştir⁹².

Latin harflerinin kabul edilmesiyle aynı gün alınan eğitim bütçesinin artırılmasına yönelik karar, dil ve alfabe sistemi alanında yapılmış çalışmaların ilki ve en önemlilerinden birisidir. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey bu bütçenin harcanacağı yerleri şöyle açıklamıştır⁹³:

- 1- Dil Heyeti'nce basılacak alfabe, imlâ sözlüğü vb.... harcamalar,
- 2- Dil Heyeti'nin masrafları
- 3- Yeni harflerle okul kitaplarının basılması ve bunlara ödül verilmesi; benzeri yayınların satın alınıp çoğaltılmasına yönelik harcamalar,
- 4-Halk dersaneleri ve Millet Mektepleri için yapılacak harcamalar,
- 5- Devlet Matbaası'nın kurulması ve inşa edilmesi için gerekli harcamalar.

Nitekim bu plânlar yönünde ilk iş olarak; 11.11.1928'de yeni Türk harflerini öğretmek ve yaygınlaştırmak, okur-yazar insan sayısını artırmak amacıyla "Millet Mektepleri Teşkilatı" kurulmuştur. Bu mekteplerde yalnızca okuma-yazma değil, aynı zamanda günlük hayatta kullanılabilen bazı temel bilgi ve beceriler de verilmiştir. Böylece ilk beş yıl içinde, Millet Mektepleri yaklaşık 1.5 milyon yetişkine okuma ve yazma öğretmiştir⁹⁴.

92 Harf İnkılabı ani bir karar sonucu gerçekleşmemiştir. 1928 yılına kadar bu yolda yapılan pek çok önemli çalışmalar vardır. Biz incelememizin dar kapsamı nedeniyle bu çalışmalara ayrıca değinmiyoruz. Ancak bu konuda, ayrıntılı bilgi edinilebilecek bazı kaynakları belirteceğiz: Bilal N. Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Ankara, 1992; M.Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt:1, Ankara, 1966, s. 131; Afet İnan, *T.C.Rejimi ve Türk Devrimi Tarihi*, Ankara, 1970, s. 99; Atay, Çankaya..., s. 563; Seçil Akgür, "Atatürk ve Yazı Devrimi", *ODTÜ İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:1, Ankara, 1961; Ülkütaşır, a.g.e., s. 42-56; Turan, *Türk Kültür Tarihi*..., s. 79.

93 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt:5, (1 Kasım 1928 tarihli toplantıda), Ankara, 1928, s. 27.

94 Başgöz-Wilson, a.g.e., s. 119.

Yeni harflerin kullanıma girmesiyle basın-yayın hayatında da oldukça belirgin bir hareketlenme olmuştur. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kitabın basıldığı 1729'dan Türk alfabesinin kabul edildiği 1928'e kadar yalnızca 30.000 kitap basılmışken; Cumhuriyet döneminde bu sayıda kitabın basılması için yalnız 16 yıl gerekmiştir⁹⁵. Diğer yandan Arap harflerini basabilmek için gerekli olan 600 dizgi harfinin sayısı, yeni harflerle 70'e inmiş, dolayısıyla basım giderlerinde önemli bir azalma olmuştur.

Sonuç olarak; daha 7-8 Temmuz 1919'da "Lâtin harufu kabul edilecek" diyen Atatürk'ün önderliğini yaptığı Harf Devrimi ile; "ümmeet toplumundan millet toplumuna geçiş" yolunda yeni Türkiye Cumhuriyeti dev bir adım daha atmıştır. Harf Devrimi tek başına bir reform değil; özellikle dil ve tarih alanındaki devrimlerle birlikte radikal bir kültür değişimi ve hamlesinin bir parçasıdır. İletişimi ortak kılan, öğrenmeyi kolaylaştıracak halk eğitiminin yaygınlaşmasını sağlayan "Harf Devrimi" "uluslaşma" yolunda temel çıkış noktasını oluşturan devrimlerden birisidir. Harf Devrimi; bir yandan siyasi platformda laikleşme ve milletleşme sürecinin temel kurallarından birini yerine getirirken⁹⁶; öte yandan sonsuza kadar sürececek -sürmek zorunda- olan bir kültürel değişme olayının başlangıcını oluşturmuştur.

"Kazandıklarımızla avunma ve bilhassa mağrur olmayı asla düşünmemeliyiz. Bundan sonra yapacaklarımızdan teselli vesilesi aramalıyız⁹⁷ diyen Atatürk; tüm inkılabları olduğu gibi Harf İnkılabı'nı da tüm sorunları çözmüş bir sihirli değnek değil; ama her Türk çocuğuna ilelebet önemli sorumluluklar yükleyen bir başlangıç olarak görmüştür.

95 Mustafa Baydar, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, İstanbul, 1973, s. 266. "Devletimizin Laiklik niteliği ve ilkesi, bugün birçoklarının saptırmaya çalıştığı gibi, sadece İslâm'a tepki değildir. Evet, bir tepki söz konusudur; fakat bu tepki, hangi din olursa olsun, hangi mezhep olursa olsun, ister İslâm, ister Hristiyanlık olsun, Devlet'in siyasal ve eğitim yapısına "din faktörünün egemen olmasını önleme amacını gütmektedir." Laiklik, insan aklının "hür çalışmasını" sınırlayan dinsel bağınazlığa karşı, "akılcılığın hürriyeti"ni savunmaktadır. Çağdaş eğitime geçiş ve Türk Yazı Devrimi Türkiye Devleti'ne çağdaş yapı ve nitelik kazandırma amacına yönelik anlamlı bir büyük atılımdır. "Bir Laiklik ve Milliyetçilik Olayı"dır. Armaoğlu, a.g.m., s. 29.

96 Kansu, a.g.e., Cilt:1, Ankara, 1986, s. 131.

97 Kocatürk, a.g.e., s. 123.

C. Tarih Devrimi:

Türk Devrimi'nin temeli Türk milliyetçiliğine dayanır. Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş amacı: Türk'ün geçmişini karanlıktan kurtarmak için sürekli araştırmalar, bilimsel çalışmalar yapmak ve milletleşme çabalarına katkıda bulunmaktır⁹⁸. Bu kurumun kuruluş nedenleri, çalışmaları ve amaçlarını şöyle özetleyebiliriz:

Osmanlı İmparatorluğu'nda okullarda tarih eğitimi Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla, ya da Türkler'in İslâmiyeti kabul etmelerinden sonra başlatılırdı. İslâmiyet öncesi Türk tarihinden söz edilmezdi⁹⁹. İmparatorluğun başlangıcından Cumhuriyete kadar süren dönemde tarihle ilgili üç görüş ve uygulama sürdürülmüştür:

1- "Ümmet Tarihi Anlayışı": Tanzimat'a kadar tümüyle İslâm Tarihi üzerinde durulmuş, bu tarih okutulmuş, toplum İslâm Tarihi'nin bilgileriyle koşullandırılmıştır.

2- "Devlet Tarihi Anlayışı": Tanzimat'la Birinci Meşrutiyet arası yıllarda sürdürülmüş, ümmet tarihine paralel olarak devlet tarihi anlayışı gelişmeye başlamıştır. Medreselerin dışında, yeni kurulan okullarda Türk Tarihi üzerinde de durulmuştur. Bu dönemde okutulan tarih de, bilimsel olmaktan uzak ölçülerde "vakanüvisçilik" anlayışı içinde sürdürülmüştür.

98 Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşu ve Türk Tarih Tezi'ni konu alan pek çok araştırma yayınlanmıştır. Bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz.: Afet İnan-Enver Ziya Karal, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", *Atatürk Hakkında Konferanslar*, Ankara, 1946, Ss. 55-65; Enver Ziya Karal, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", *Atatürk ve Devrim: Konferanslar ve Makaleler*, Ankara, 1980, Ss. 94-102; Afet İnan, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Tarihinin İncelenmesi İçin Düşünceleri", *Elilinci Yılda Tarihten Geleceğe*, Ankara, 1974, Ss. 10-13; Bayram Kodaman, "Atatürk ve Tarih", *Atatürk ve Kültür (Hacettepe Üniversitesi Yayınları Özel Sayı)*, Ankara, 1982, Ss. 3-16, Ercüment Kuran, "Milli Tarih Görüşümüz", *Türk Kültürü Dergisi*, Cilt:VIII, Sayı:85 (Ankara 1969-1970), Ss. 15-17; Mehmet Saray, "Atatürk ve Türk Tarihi", *Türk Kültürü*, Yıl : XXII, Sayı :249 (Ankara Ocak 1984), Ss. 1-18.... Türk Tarih Kurumu'nun çalışmaları için bkz.: Uluğ İğdemir, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Ankara, 1973.

99 Enver Ziya Karal, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", *Atatürk ve Devrim: Konferanslar ve Makaleler*...., Ss. 94-102.

100 Nusret Hızır'a göre; "Bilim, birbirine herhangi bir metotla bağlı, doğrulukları iddia edilen, birtakım önermenin meydana getirdiği bir bütündür". Bkz.: Nusret Hızır, "Tabiat Bilimi ve Tarih", *Atatürk Konferansları I*, Ankara, 1964, s. 200. (Ss. 197-204).

3- “Ulus Tarihi Anlayışı”: Daha çok Birinci Meşrutiyet sonrası, Türkler'in de bir gerçek tarihi olduğu yönündeki araştırmalara girilmiştir. Gelişen milliyetçilik akımı karşısında Batı'da okuyan bazı düşünürler Türk tarihi ile ilgili yabancı yazarların kitaplarından esinlenerek araştırmalar yapmaya başlamışlardır. Ancak, bu çalışmalar ile de gerçek bir millî tarih bilincine ulaşılamamış, Türk tarihinin kaynakları ulus bilinci içinde ele alınamamıştır. Üstelik sözü edilen iki tarih anlayışı ve uygulaması Cumhuriyet'e kadar sürmüştür. “Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti” kuruluncaya kadar da Türk tarih yazıcılığına bilimsel ölçülere¹⁰⁰ uygun bir nitelik kazandırılmamıştır.

Batı'da siyasi ve dinsel nedenlerle Türkler hakkında “barbar”, “göçebe”, “yersiz”, “yurtsuz”, “kültürsüz” gibi gerçek dışı iddialar ileri sürülmüş, İmparatorluk toprakları paylaşılırken istenirken, uydurma kanıtlar ortaya atılarak Anadolu'nun Türkler'in vatani olmadığı bile yazılmıştır¹⁰¹. Fransız okullarında okutulmakta olan bir coğrafya kitabında Türkler'in sarı ırktan ikinci derecede topluluk olduğu iddiasına yer verilmiş ve kitap da Mustafa Kemal'e gösterilmiştir (1928). Bu “özel sebep”de, Türk Devrimi'nin önderinin Türk Tarihi ile ilgili çalışmalarını hızlandırmış ve bir çalışma programı hazırlanmıştır¹⁰².

Türk Tarihi ile ilgili çalışmaların başlatılmasının genel nedenleri ise, Atatürk'ün millet ve o milletin geçmişi, bugünü ve yarını için en önemli dayanaklardan birisi olarak tarihi görmesidir. Atatürk'e göre, milletleşmemiş, millet olamamış toplulukların bile tarih yaratmak için çalıştıkları, kendilerini bir geçmişe bağlamak istedikleri bir çağda Türkler'in bu yönde hareket etmemesi düşünülemezdi. **Çünkü, dünyanın en eski en köklü bir milleti olan Türkler'in, uygarlıklar yaratmış bir milletin bireylerinin tarihlerini özel amaç güden yabancıların eline bırakması ve**

101 Bkz.: Karal, “Atatürk'ün Tarih Tezi”, Atatürk ve Devrim....., s. 96-99.

102 Bkz.: İğdemir, a.g.e., s. 3-6.

onların yazdıklarından öğrenmesi Cumhuriyet yönetiminin kabul edebileceği bir durum değildi¹⁰³.

Bu nedenlerden dolayı, 23 Nisan 1930'da yapılan Türk Ocakları 6. Kurultayı'nda, Türk tarih ve uygarlığını bilimsel bir şekilde incelemek ve araştırmakla görevlendirilen bir "Türk Tarih Heyeti"nin oluşturulmasına karar verildi. İlk toplantısını 4 Haziran 1930'da yapan Türk Tarih Heyeti, 29 Mart 1931'e kadar Türk Ocakları'na bağlı olarak 8 toplantı yapmıştır.... 12 Nisan 1931'de bağımsız bir dernek olarak kurulan bu kurum, 26 Nisan 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" adı altında ilk toplantısını yapmıştır. Derneğin kurulması ve ilk toplantısını yapması Mustafa Kemal'in önergesiyle olmuştur.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Tüzüğü'ne göre, bu derneğin amaçları özetle şöyledir¹⁰⁴.

- a. Bilimsel toplantılar yapmak,
- b. Türk Tarihi'nin kaynaklarını araştırmak,
- c. Türk Tarihini aydınlatmaya yarayacak belge vb. sağlamak için kazılar yapmak, araştırma ve inceleme kurulları göndermek,
- d. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin çalışmalarını her türlü yollarla yayınlamak.

İlk toplantısını 2 temmuz 1932'de Ankara'da yapan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adını almıştır¹⁰⁵.

103 Türk Devrimi'nin önderi Atatürk, Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmalarına büyük önem vermiş ve sürekli bir maddi destek de sağlamıştır (Türkiye İş Bankası'ndaki kişisel ortaklığından sağlanan gelirin bu iki kurumun çalışmalarına ayrılması "Atatürk'ün Vasiyeti"nde yer almıştır): Bkz.: İğdemir, a.g.e., s. XI (5.9.1938 tarihli belge: "6-Her sene nameden mütebaki miktar yarı yarıya Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir").

104 E.Z.Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*, İstanbul, 1973, s. 175.

105 Geniş bilgi için bkz.: İğdemir, a.g.e., s. XI ve I-37.

Türk Tarih Kurumu, kurulduğu günden başlayarak “Türk Tarihi” ile ilgili pek çok yayının ve bilginin ortaya çıkmasını sağlamış, bunların milletlerarası bilim kuruluşlarınca da benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Daha da önemlisi, **Türlere millet olma bilinci bu kurumun çalışmaları ile verilmeye çalışılmış, Türk’ün geçmişini karanlıktan kurtarmak (aydınlığa çıkarmak) yolunda önemli adımlar atılmıştır**¹⁰⁶.

Atatürk’ün belirttiği gibi; Türk Tarih Kurumu ve Türk Tarih Tezi ile Türk çocuğunun “atalarını tanıdıkça, daha büyük işler yapmak için kendinde güç” bulması, Türkler’in kurdukları devletleri ve “büyük ve kapsamlı uygarlıkları Türklüğe ve dünyaya bildirmeleri, tarihçilerimizin belgeler üzerinde yapacakları çalışmalarda “kendi inisiyatiflerini ve millî süzgeci” kullanmaları, “daima geçeceği arayan ve buldukça bulduğumuzla inandıkça onu açıklama yürekliliği gösteren” adamlar olmaları, “Türk Tarihi”ni doğru temeller üstüne kurma¹⁰⁷, kısaca **Türk olmaktan kıvanç duyma bilinci verilmeye çalışılmış ve arzulanan düzeye büyük ölçüde ulaşılmıştır**.

D. Dil Devrimi:

Dil, organik bir varlık olan insanların düşüncelerini ve duygularını bildirmek üzere koydukları bir işaretler sistemidir¹⁰⁸. Her dil gerçeği farklı bir açıdan yansıtır; böylece ayrı toplumların dünyaları da ayrı olur. Ünlü dilbilimci W.von Humboldt'a göre; “insanlar bu dünyada,

106 T.T.K.’nın çalışmaları için bkz.: a.g.e., s. 6 vd...

107 Atatürk’ün “Türk Tarih Kurumu”, “Türk Tarih Tezi” ve Türk tarihçilerine verdiği direktifleri içeren derlenmiş bazı konuşmaları için bkz.: Karal, **Atatürk’ten Düşünceler**..., s. 88-96; Kocatürk, **Atatürk’ün Fikir ve ...**, s. 117; (Kalpakçıoğlu), Atatürk’ün Temel Görüşleri..., s. 110-111; Kemal Arıburnu, **Atatürk: Muhtelif Cepheleriyle**, Ankara, 1953, s. 111-113; Sadi Borak, **Atatürk’ün Resmî Yayınlarına Girmemiş, Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri**, Ankara, 1980, s. 218-220; Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürkçülük III**..., s. 349-359 (Özellikle bu son eserde konumuz ile ilgili sözleri ayrıntılı olarak yer almıştır).

108 “Dil” kavramı, tanım açısından oldukça çeşitlilik göstermektedir. Biz burada konumuzu ilgilendirebilecek bazı kaynakları belirtmek istiyoruz: Ali Dündar, “Kemalizm ve Dil”, **Türk Dili**, Sayı: 326, Ankara (Kasım 1978) s. 595; Şerafettin Turan, **Atatürk ve Ulusal Dil**, Ankara, 1981, s. 7; Kâmile İmer, “Dil Değişmesinde Toplumsal ve Kültürel Etkenlerin Önemi”, **Atatürk Yolunda Türk Dil Devrimi**, Ankara, 1981, s.59.

anadillerinin dünyayı kendilerine sunduğu şekilde yaşamaktadırlar; dil ise, kendi milletinin karakterine uyarak, belli bir kişilik kazanır. Madem ki dili belli bir biçimde kuran insan kitlesi bir millet olarak ortaya çıkıyor ve dil ve millet zamanla bütünleşiyor, o halde bir milletin karakterini en açık biçimde ortaya koyan da o milletin dilidir"¹⁰⁹.

Bilindiği gibi; Türk toplulukları, Orta Asya'dan göç nedeniyle dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmışlar, ayrıntılı medeniyetler ile komşuluk kurmuşlar ve kültür mübadelesinde bulunmuşlardır. Bundan dolayı Türk Dili, Avrupa devletlerinde görüldüğü gibi, sabit bir kültür ekseninde gelişmemiştir¹¹⁰. Bu açıdan bakılırsa Türkçe'nin; "karma milletler"den oluşan Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları dönemlerinde; Arapça, Farsça, İtalyanca.... gibi dillerin etkisi altında kalmasını doğal karşılamak gerekir¹¹¹. Ancak, yabancı dillerin etkisi, zamanla baskıya dönüşmüş; benliğini hızla yitiren Türkçe, kırsal kesimlerdeki halkın konuştuğu "kaba bir dil" konumuna düşmüştür. Böylece Türkçe, varlığını "konuşma dili" olarak sürdürürken, "yazı dili"ne "**Lisân-ı Osmânî**" denilen sunî ve karma bir dil hakim olmuştur. Öyle ki, aydınlar ve halk arasındaki ilişkileri yok eden bu "**konuşma dili**"-"**yazı dili**" ikilemi nedeniyle aydın kesim; "hüner göstermek istediklerinde bu sunî dile", öğretmek ve halka faydalı olmak istediklerinde de konuşma dili olan Türkçe'ye başvuruyorlardı¹¹².

Ziya Gökalp'in bu dil ikilemi üzerine söylediği şu sözler oldukça açıklayıcıdır:

"İstanbul'da iki Türkçe var: Biri konuşulup da yazılmayan İstanbul lehçesi, diğeri yazılıp da konuşulmayan Osmanlı lisanıdır. Acaba millî li-

109 Milletlerin gelişimi açısından, Dil-Kültür ilişkisi için bkz.: Bedia Akarsu, **Wilhelm von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı**, İstanbul, 1955, s. 42-55.

110 E.Z.Karal, "Tanzimat'tan Sonra Türk Dili Sorunu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: II, İstanbul, 1985, s. 331.

111 Turan, **Atatürk ve Ulusal Dil**.... s. 7; Ayrıca Türk Dili'nin sözkonusu dönemlerdeki gelişimi hakkında, şu eserde oldukça geniş bilgiler yer almaktadır: Zeynep Korkmaz, **Türk Dili'nin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi**, Ankara, 1963, s. 2-9.

112 Zeynep Korkmaz, "Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Kültür Dili Olarak Türkçe", **50. Yıl Konferansları**, Ankara, 1976, s. 71.

sanımız bunlardan hangisi olacaktır? İstanbul'da yazılan lisan, tabîî bir dil değil, Esperanto gibi sunî bir dildir. Arapça, Acemce ve Türkçe'nin kamularını, sarflarını, nahivlerini birleştirmekle husule gelen bu Osmanlı Esperantosunu nasıl konuşma dili olabilsin? Her mâna için lâkal üç lâfzı muhtevi olan bu sunî zevaid halitası, nasıl canlı bir lisan haline girebilsin?"¹¹³.

Böyle bir dil karmaşası içinde 19. yüzyıla gelindiğinde, zamanın aydınları Türkçe'nin tamamen çıkmaza girdiğini hissetmişler ve bu duruma çareler aramaya koyulmuşlardır¹¹⁴. Bu dönemin karakteristiğini oluşturan Türkçülük akımı zamanla Türk diline de yansımış ve yavaş yavaş bir Türk dili bilinci oluşmaya başlamıştır. 1876 Anayasası'nda devletin resmî dilinin "Türkçe" olarak belirtilmesi, bu bilincin ilk somut örneklerinden biridir. Bu dönemdeki dil çalışmalarının niteliği de iki gruba ayrılmıştır. Ziya Gökalp'in temsil ettiği bir kesim dilde sadeleşmeyi savunurken; Şemseddin Sami ve çevresi ise, sadeleşmenin ötesinde bir "özleşme" politikasını takip etmişlerdir¹¹⁵.

XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başlarındaki tüm bu çalışmalar; "millî bir hareket" niteliği taşımalarına karşın, ölçülü bir "sadeleştirme çabası"nın dışına taşamamışlardır. Bunun da ötesinde, dönemin bir başka özelliği de olan Batılılaşma hareketi, dilde yeni kavram ve terimleri gerektirmiş, Osmanlıca'nın kapıları bu kez de başta Fransızca olmak üzere çeşitli Batı dillerine açılmıştır¹¹⁶.

Dil devrimi denilince; "dili yerli unsurların hakim olduğu bir kültür durumuna getirmek amacıyla yapılan ve devletin desteğini kazanmış olan millet çapındaki dili geliştirme eylemi" anlaşılmaktadır¹¹⁷. XX. yüzyılın

113 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Ankara, 1952, s. 81-82.

114 Bu çabalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Karal, "Tanzimat'tan Sonra Türk Dili Sorunu", Ss. 314-332; Konur Ertop, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Dil Sadeleşmesi", *Aynı Ansiklopedi*, Ss. 333-340; Turan, *Atatürk ve Ulusal Dil*....., s. 8-12.

115 Turan, a.g.e., s. 12.

116 Korkmaz, a.g.m., 72.

117 İmer, a.g.m., s. 66.

ilk yıllarına kadar uzanan dilde sadeleşme çabaları ise; milliyetçilik ve kendine yönelme unsurlarını bir ölçüde taşımakla birlikte, yerli unsurları ihmal etmiş, bunların ayıklanmasına yeterince eğilmemiş, devlet desteğinden önemli bir pay alamamıştır. İşte, Cumhuriyet dönemine aktarılmış Türkçe'nin ve dil çalışmalarının bu genel durumu karşısında Atatürk; dili bir devlet sorunu olarak ele alacak ve bilinçli bir yaklaşım ve bilimsel çalışmaların öncülüğünü yaparak Türk Dil Devrimi'nin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Kurtuluş Savaşı yıllarından başlayarak; Cumhuriyet'in ilanından itibaren daha da hız kazanmak üzere, aşılan uzun bir hazırlık döneminin sonunda, 1932 yılı dil devriminin dönüm noktası olacaktır.

1 Kasım 1932'de Meclis'e hitaben; **“Türk Dili'nin kendi benliğine aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın, dikkatli, ilgili olmasını isteriz”**¹¹⁸, diyen Atatürk'ün önderliğinde başlayan dil çalışmaları yolunda; ilk iş olarak “İslâmiyet'in Türkçeleşmesi” yönünde faaliyetler yer almıştır¹¹⁹. Böylece Ocak 1932'de ezan, dualar ve hutbeler Türkçe okunmaya başlanmıştır. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrîsât Kanunu ve 1928'de yeni Türk harflerinin kabulü ile Türkçe'nin bir bilim ve kültür dili olması için gerekli ortam hazırlanınca; Atatürk, 12 Temmuz 1932'de dil çalışmaları ile ilgilenmek üzere **“Türk Dili Tedkik Cemiyeti”**ni kurmuştur. Cemiyet'in amacı; **Türkçe'nin sözlük, gramer, terim, etimoloji ve sentaks (sözdizim) konularını incelemek, böylece Türkçe'nin hem gelişmesine hem de uluslararası platformda layık olduğu yeri almasına çalışmak olmuştur**¹²⁰.

Bu gelişmelerin ardından 26 Eylül 1932'de, İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda **I. Türk Dil Kurultayı** toplanmış ve sonuçta 7 maddelik bir çalışma programı hazırlanmıştır. **Bu program özetle: derleme, yabancı**

118 Atatürk, S.D.I, s. 372

119 Turan, a.g.e., s. 23.

120 Türk Dili Tetkik Cemiyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Vecihe Hatipoğlu, **Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi**, Ankara, 1981, s. 30-32; Ş Turan, **Türk Kültür Tarihi...**, s. 65 vd...; **Atatürk'ün Türk Dil Kurumu ve Sonrası**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986, s. 11-20.

kelimelere karşılık bulma, tarama, terim, gramer ve yayın çalışmalarını içermektedir¹²¹. Adı, 1936'da "Türk Dil Kurumu" olarak değişen cemiyet; dilimizin yabancı etkilerden kurtarılması yönünde oldukça olumlu çalışmalar yapmıştır. 1 Kasım 1936'da da Atatürk, Türk Dil ve Tarih çalışmalarını, Meclis'e hitaben şöyle değerlendirmiştir:

"Başlarında kıymetli Maarif Vekilimiz bulunan Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun, her gün yeni hakikat ufukları açan, ciddi ve devamlı mesaisini takdirle yâd etmek isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründeki analıklarını, reddolunamaz bilimsel belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk Milleti için değil ve fakat bütün ilim âlemi için, dikkat ve intibahı çeken kutsal bir vazife yapmakta olduklarını emniyetle söyleyebilirim"¹²².

Tüm bu çalışmaların yanısıra; 1934'de çıkarılan "Soyadı Kanunu" ile Türkçe'ye binlerce kelime kazandırılmış, ayrıca Atatürk'ün bizzat kurduğu "Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" ile gelecekte bu alanda hizmet verecek uzman kişilerin yetiştirilmesine başlanmıştır. Diğer yandan; okullarda okutulan ders kitaplarının Türkçeleştirilmesi ile konuşma ve yazı dili ortak kılınmış, dolayısıyla öğrenme kolaylığı sağlanmış; resmî dilin Türkçeleşmesi ile devlet ve halk arasında bir yakınlaşma ve duygu bağı kurulmuş, aynı uygulamanın basına yansımalarıyla da kamuoyunu bu yönde uyarma ve eğitme olanağı sağlanmıştır.

Özetleyecek olursak; Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren başlayan ve hızla gelişen bilimsel dil çalışmaları ile; Osmanlı dönemindeki halk-aydın ilişkilerini yok eden "konuşma dili-yazı dili" ayırımına son verilmiş; "dil in millî ve zengin olması, millî hissin gelişmesinde başlıca etkindir"¹²³ düşüncesinden hareketle "dünyanın

121 Bkz.:Prof.Dr. İbrahim Yasa'ya Armağan, Ankara:Ank.Ünv.Siyasal Bilgiler Fak.Yay.,1983, s.66.

122 Atatürk, S.D.I., s. 387-388.

123 Kocatürk, a.g.e., s. 124.

en güzel, en zengin ve en kolay dili olabilecek”¹²⁴ bir Türkçe yaratılmaya çalışılmıştır. Ülkesini ve bağımsızlığını her koşulda korumayı bilmiş Türk ulusunun iradesi ve kararı ile Türk dili yabancı dillerin boyunduruğundan büyük ölçüde kurtulmuştur. Böylece; uluslararası bilimsel çalışma alanlarında gelişmeyi önleyen en önemli sorun çözümlenmiş; ulusal bir kültür yaratılması ve “bilim ve fen” çalışmalarının halka mâl edilmesi yolunda temel bir kural yerine getirilmiştir.

Ancak bu konuda “henüz bir istikrara varılamamış ve daha çok çalışmak gerekmektedir. Bugüne kadar yapılanlar, yapılacak olanın belki de yarısıdır. Zira dilde geri dönülemez...”¹²⁵.

IV. EĞİTİM ALANINDA YAPILAN DİĞER ÇALIŞMALAR

A. Halkevleri (14 Şubat 1932):

Mustafa Kemal'in önderliğinde, Türk Ulusu'nun bağımsız-özgür yaşama tutkusuna dayalı olarak yürütülen “Millî Mücadele” sonunda elde edilen askerî zaferi Lozan'daki büyük bir siyasi başarı izlemiş ve ulusal bir Türk Devleti'nin varlığı dünyaya kabul ettirilmiştir. Bağımsızlık Savaşı ile birlikte ve bu Türk zaferini izleyen günlerde gerçekleştirilen siyasî ve hukukî devrimler ile bağımsız, Laik ve ulus temeline dayalı Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Artık, bu askerî ve siyasî zaferlerin getirdiği düzenden ödün vermeksizin; yüzyıllarca geri kalmışlığa itilmiş halkı eğitmek, Türkiye Cumhuriyeti dahilinde sosyal ve kültürel hamleler gerekliydi. Gerekliydi çünkü, halk yeni düzeni ve devrimleri ancak eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesi ile benimser ve anlayabilir; dolayısıyla Atatürk ilke ve devrimleri ancak bu yolla derinleşip, yayılabilirdi.

124 A.g.e., s. 124.

125 Turan, Atatürk ve Ulusal Dil....., s. 52.

İşte bu amaçla Cumhuriyet Halk Partisi Hükümeti, 14 Şubat 1932'de Halkevleri açmaya karar vermiştir. Parti Genel Sekreteri Recep Peker; Ankara Halkevi'ni açış konuşmasında, Halkevleri'nin kuruluş amacını şöyle açıklamıştır¹²⁶:

"Biz, Halkevleri'nin samimî ve bütün vatandaşlarını eşit onur mevkîinde gören düşünceyle kurulmuş çatıları altında toplamaya ve özenli bir kültür çalışması içinde millî birliği yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz... Bu yüzyılda milletleşmek için milletçe kitleleşmek için, okul öğretiminin yanında, ve ondan sonra mutlaka bir halk eğitimi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak ilkesinin kurulması gerekmektedir... İzlediğimiz amaç, milleti bilinçli, birbirini anlayan, seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde örgütlendirmektir."

Halkevleri aslında; Atatürk'ün "halkçılık" ilkesinin eğitime uygulanması ve eğitimle uygulanması olup¹²⁷, Türk Ocakları'nın devamı niteliğinde kuruluşlardı¹²⁸.

Sayıları 1933'de 56 olup, 1937'de 167'ye ulaşan Halkevlerinin 9 ayrı çalışma kolu vardı¹²⁹:

1- Dil, Tarih ve Edebiyat, 2- Güzel Sanatlar, 3- Temsil Sanatları, 4- Spor, 5- Sosyal Yardım, 6- Halk Dersaneleri ve Kursları, 7- Kütüphane ve Yayın, 8- Köycülük, 9- Müze ve Sergiler.

Halkevleri bu çalışma kolları dahilinde; çeşitli bilim adamları, öğretmenler, politikacılar, gazetecilerin.... katılımlarıyla konferanslar¹³⁰, çok

126 Perin, *Atatürk Kültür Devrimi*..., s. 89-90.

127 M.Rauf İnan, "Eğitim ve Öğretimde Atatürkçülük", *Atatürk Konferansları 1975*, Ankara, 1980, s.12.

128 Ali Nejat Ölçen, *Halkevlerinin Yokedilişi*, Ankara, 1988, s. 10; Ayrıca bkz.: Ş. Süreyya Aydemir, "Türk Ocağı'ndan Halkevine", *Halkevleri Dergisi*, Sayı: 76 (Şubat 1973); *Halkevlerinin Doğuşu*, Ankara: Halkevleri Genel Mekezi Yay. 1971.

129 *Les Maisons du Peuple du Parti Republicain du Peuple*, (Ulus) Ankara, 1934, s. 10.

130 Örneğin, Beyoğlu Halkevi'nin 1937-38 yıllarına ilişkin konferans programı, bu alandaki faaliyetlerin ne kadar nitelikli ve gelişmiş olduğunu gösterir bir belge özelliğindedir; bkz.: *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, (Ocak 1938), s. 47.

sesli müzik konserleri, tiyatro gösterileri düzenlenmiş, folklorik malzemelere bolca yer veren aylık dergiler çıkarılmıştır¹³¹. Halkın maddi ve manevi kültürel varlıklarını, sanatlarını, nakışlarını, şiirlerini, alet-araç ve gereçlerini.... tanıtmaya, ortaya çıkarmaya ve değerlerini anlatmaya çalışan Halkevleri, bu çalışmalarının yanısıra 19 yıllık ömrü içinde çok değerli yazarlar, sanatçılar, araştırmacılar da yetiştirmiştir¹³². Halkevlerinin faaliyetleri üzerine bir sayısal değer öne sürecek olursak, daha 1936 yılı itibariyle şu görkemli sonuçlarla karşılaşırız¹³³:

"Halkevlerine Devam Edenler	:	4.311.667 (Kişi)
Eser Sayısı	:	122.809
Okuyucu Sayısı	:	874.656
Kurs ve Ders Sayısı	:	13.193
Spor Amaçlı Gezi Sayısı	:	1.145
Köy Gezileri	:	1.227
Temsil Sayısı	:	1.330
Konferans Sayısı	:	2.829
Sinema Sayısı	:	713
Konser Sayısı	:	1.049".

Rakamların yoğunluğundan da anlaşılacağı üzere; Halkevleri daha 1936'da, Recep Peker'in 1932 tarihli konuşmasında açıkladığı amaçlarına büyük ölçüde kavuşmuştur. Türk Ocakları'ndan aldığı miras ve deneyimi değerlendirerek, nitelik ve nicelik bakımından her geçen gün hızla gelişen

131 Nâfi Kansı, "Halkevlerimiz", *Ülke*..., (Kasım) 1938, s. 213. Ayrıca bkz.: İ Hakkı Baltacıoğlu, *Halkın Evi*, Ankara: (Ulus) 1950; Tevfik Çavdar, "Bir Yaygın Eğitim Deneyi: Halkevleri", *Türkiye'de Yaygın Eğitim Semineri*, Ankara, 1975, Ss. 199-217.

132 İnan, a.g.m., s. 12; Ayrıca bkz.: Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Ankara, 1990.

133 *C.H.P.'nin Çalışmaları*..., s. 36-43; Ayrıca bkz.: *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası*, Ankara (Ulus), 1936.

Halkevleri; “Ziya Gökalp'in tüm direnişine karşın bazı aydınların tekeline giren ve İttihat ve Terakki Partisi'nin siyasî aracına dönüşen”¹³⁴ Türk Ocakları'nın kaderine uğramamış; aksine halkın öz malı olmuştur.

Sonuç olarak; belki de dünya kültür tarihinde benzerine az rastlanan; tüm ülke genelinde, köylere varıncaya değin yaygınlaşmış olan Halkevleri ile; “birey önce ülkesinin sonra kendinindir” ilkesinden hareketle, bir ulusal kültür devrimi gerçekleştirilmiştir.

Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılıp, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla her şey bitmiş değildir. Vatandaşın daha memlekete vereceği “bir şey”, ve alacağı “birçok şeyler” vardır. “Ondan istenen; bugüne kadar kendi menfaatine mevkuf olan; ya tarlası, ya tezgâhı, ya hususi veya resmî masası başında sadece hayatını kazanmak için ayırdığı zamandan gayri bir fazla vakittir. İctimai işe, yani başkaları için çalışmaya vakfedilecek bu zaman işte bizim anladığımız hakiki iş içindir. Bu başkaları için, başkalarına vakfedilen zamanda vatandaş, millet şeklinde yaşamının ve milletin umumi davaları içinde haşır-neşir olmanın zevkini duyacaktır!”¹³⁵.

Atatürk'ün: “Partimizin, Halkevleriyle yurttaşlara kucağını açması vatanda sosyal ve kültürel bir devrim yaptı”¹³⁶ dediği gibi; bu “başkaları için, başkalarına vakfedilen zaman”, sosyo-kültürel bakımdan ulusal birlik ve beraberliğin oluşması sürecinde dünya kültür tarihine üstün bir örnek sunmuştur.

B. Üniversite Reformu (31 Mayıs 1933):

Üniversiteler en sade tanımıyla, toplumları geliştirecek fikir ve buluşları üreten kurumlardır. Üniversiteler bu işlevlerini yerine getirebilmek için özgür düşünce ve bilimsel araştırma merkezleri konumunda olmak zorundadırlar.

134 Perin, a.g.e., s. 93.

135 Ş. Süreyya (Aydemir), “Halkevleri”, **Kadro Mecmuası**, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara, 1932, s. 35.

136 Atatürk, S.D.İ., (C.H.P.'nin Dördüncü Kurultayı'nı Açarken, 9 Mart 1935), s.383.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği Üniversite Reformu'na kadar belirttiğimiz bu görevi 1863'de açılan "Osmanlı Darülfünunu" üstlenmeye çalışılmıştır¹³⁷. Fakat, 1863 öncesini de ele alacak olursak; "Medreseler (de) bir Ortaçağ Üniversitesi idi"¹³⁸. Ancak Medreseler, Sultan Süleyman döneminin sonundan itibaren geleneklere bağlılık, dar görüşlülük, skolastik kitap bilimine bağlanma ve yeniçerilere politik bağlılık¹³⁹ gibi özellikleriyle karanlıklara sürüklenmiş ve gerçek bir üniversitenin anlamının çok uzağında bir yere yerleşmişlerdir.

Uzun hazırlıklardan sonra, İstanbul Üniversitesi diye tanınan Darülfünun'un açılması ile bir anlamda "müslüman dünyasında ilk gerçekten yerli modern üniversite" kurulmuş oluyordu¹⁴⁰. Ancak Darülfünun, ne özel bir yapı, ne eğitim kadrosu ne de belirli bir programa sahip olmadığı gibi¹⁴¹; zaman içinde medreselerin devamı niteliğine bürünmekten de kurtulamamıştır. Darülfünun 1924'de çıkarılan 493 sayılı kanun ile ekonomik bağımsızlık ve tüzel bir kişilik kazandıysa da; yine de gerçek anlamda üniversite denilecek bir düzeye ulaşamamıştır¹⁴². "Bilimsel otoritesi, son zamanlarda didik didik olmuş; en ünlü temsilcileri dışarıda yaptıkları tartışmalardan zaafalarını örtebilmek için, öğrencinin tartışmalı konferanslara gelmemesi yollarını aramakta yahut, matbuat sütunlarında yaptıkları tartışmaları terbiyenin haricinde kalan küfürlerle belirtmektedirler"¹⁴³. Maarif Vekili Reşit Galip ise Darülfünun için şöyle diyordu¹⁴⁴:

"..... İstanbul Darülfünunu Türkiye münevverliğinin beklediği salâha inkişafa ve terakkiye eremedi. Memlekette siyasî, içtimaî, büyük dev-

137 Başgöz-Wilson, a.g.e., s. 176.

138 Horst Widmann, *Atatürk Üniversite Reformu*, İstanbul, 1981, s. 19.

139 A.g.e., s. 19.

140 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çeviren: Metin Kıratlı, Ankara, 1970, s. 180.

141 Başgöz-Wilson, a.g.e., s.176; Widmann, a.g.e., s. 31-34, Ayrıca bkz.: A. Çaycı, "Horst Widmann Atatürk Üniversite Reformu", Hacettepe Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enst. Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara; (Ekim 1987), s. 202. (Sayın Hocamın bu yayın tanıtımında (202-208): H. Widmann'ın eseri her yönüyle sergilenirken, bir anlamda, konumuz olan "Üniversite Reformu" en öz ve aydınlatıcı biçimiyle ortaya konmaktadır.)

142 İ.Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 3, s. 663.

143 Burhan Asaf, "Üniversite'nin Manası", *Kadro*, Cilt: 2, Sayı: 20, s. 24.

144 Tekeli, a.g.m., s. 663.

rimler oldu. Darülfünun, bunlara karşı bîtaraf bir müşahit kaldı. Ekonomik alanda esaslı hareketler oldu. Darülfünun bunlardan habersiz göründü. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünun yalnız yeni kanunları tedrisat programına almakla iktifa etti. Harf Devrimi oldu, özgül hareketi başladı. Darülfünun hiç tınmadı...”

Anlaşılacağı üzere, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Darülfünun; başına buyruk, sosyal gelişmelerden habersiz, toplumdan soyut bir kurum olarak varlığını sürdürüyordu.

Oysa Atatürk, “Türk topraklarında maddenin mânalaştığı, hayatın kıymet olduğu lâboratuvarları” bir başka deyişle “Türk nesillerinin ruhsal oluş ve istiklâllerinde yapıcı bir unsur olarak görüldüğü Türk üniversitelerinin kurulmasını istiyordu”¹⁴⁵.

1933 yılının başlarından itibaren; Hitler yönetiminden kaçan çeşitli alanlarda çalışan bilim adamları Türkiye'ye yerleşmeye başlamışlardı. Yine aynı dönemde Maarif Vekili Reşit Galip'in önderliğinde başlatılan Yükseköğretim kurumlarını yeniden düzenleme hareketi yolunda ilk iş olarak Cenevre Üniversitesi Pedagoji Profesörü Albert Malche getirilmişti¹⁴⁶. Malche ilk iş Yükseköğretim düzenini incelemiş ve bir reform paketi hazırlamıştır. Bu reform hareketi Atatürk tarafından benimsenip de, uygulama kararı alınca; Darülfünun çevreleri yenilik hareketlerine karşı bir muhalefet oluşturmuştur. Sonuçta; üniversiteye olan acil ihtiyaç ve bu yöndeki sosyal zorunluluklar nedeniyle Atatürk, düşüncelerinden taviz vermemiş ve Türk kültür hayatının bir dönüm noktası olan 31 Mayıs 1933'te 2252 sayılı kanun ile “İstanbul Darülfünunu'nun ilgasına ve Maarif Vekâleti'nce yeni bir üniversite kurulmasına”¹⁴⁷ karar verilmiştir.

145 Ş. Aziz Kansu, “Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Açılışı İle İlgili Bir Anı”, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara, 1974, s. 55.

146 Tekeli, a.g.m., s. 654-655; Prof.Dr.Malche'in “reform önerileri” için bkz.: Horst Widmann, a.g.e., s.34-37; Başgöz-Wilson, a.g.e., s. 180-182.

147 Perin, a.g.e., s. 97.

Bu kararı takiben 1 Ağustos'ta İstanbul Üniversitesi açılmış ve 18 Kasım'da da derslere başlamıştır. "Türk Devrimi'nin her sahaya şamil prensipleri olmak lazım geldiği gibi, her sahaya ait bilimsel ihtiyaçları olsa gerektir. İşte; hem bu prensipleri izah, hem de bu ihtiyaçları en seri ve en mükemmel bir surette tatmin etmek yeni İstanbul Üniversitesi'nin temel görevidir. Bu müessese, devrim bakımından hem inananları hem de yapabilenleri yetiştirecektir"¹⁴⁸.

İstanbul Üniversitesi'nin kurulduğu yıl, Ankara'da bir Yüksek Ziraat Enstitüsü açılmış ve bunu gene aynı düzeyde bir Yüksekokul olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi izlemiştir. Daha sonra bu iki fakülte birleşerek Ankara Üniversitesi'nin temelini oluşturmuştur¹⁴⁹.

Gerek İstanbul Üniversitesi'nin gerekse sonradan kurulan üniversitelerin öğretim kadroları 3 yoldan sağlanmıştır¹⁵⁰:

1-Darülfünun'dan kadroya alınan hocalar,

2- Avrupa'da öğrenim görüp geriye dönen Türkler,

3- Yabancı Profesörler (II. Dünya Savaşı sonrasına kadar Türkiye'de kalacak olan bu bilim adamları Türkiye'de Alman üniversite modelinin yerleşmesini büyük ölçüde etkilemişlerdir¹⁵¹.

1938'e gelindiğinde, Başvekil Celal Bayar'ın Meclis'te Atatürk adına okuduğu söylevde şu mutluluk verici cümleler yer alıyordu:

"Sevgili arkadaşlarım; Yüksek tahsil gençlerini istediğimiz ve muhtaç olduğumuz gibi milli şuurlu ve modern kültürlü olarak yetiştirmek için İstanbul Üniversitesi'nin tekâmülü, Ankara Üniversitesi'nin tamamlanması ve Şark Üniversitesi'nin yapılan etütlerle tesbit edilmiş olan esaslar da-

¹⁴⁸ Asaf, a.g.m., s. 27-28.

¹⁴⁹ Başgöz-Wilson, a.g.e., s. 184.

¹⁵⁰ Widmann, a.g.e., s. 39.

¹⁵¹ Tekeli, a.g.m., s. 663.

iresinde, Van Gölü civarında kurulması mesaisine hızla ve önemle devam edilmektedir”¹⁵².

Üniversite Reformu'nun başlangıcı olan 1933'den 1943'e kadar çok büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Örneğin 1934'de 2531 sayılı kanunla İstanbul'daki “Mülkiye Mektebi”, Siyasal Bilgiler Fakültesi olmuş ve Ankara'ya taşınmasına karar verilmiş; 1925'de kurulan Ankara Hukuk Mektebi “Hukuk Fakültesi” adını almıştır¹⁵³. Yine aynı 10 yıl içinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 14, Fen Fakültesi'nde 14, İktisat Fakültesi'nde 12 ve Hukuk Fakültesi'nde 5 olmak üzere 45 enstitü kurulmuş; enstitülere ek olarak Tıp Fakültesi'nde 16 klinik açılmıştır¹⁵⁴. Tüm bu gelişmelere ek olarak yabancı bilim adamlarının takdire değer çalışmalarını da üniversite reformuna katkıları açısından saygıyla anmak isteriz¹⁵⁵.

Konuyu tamamlamadan önce, bazı istatistikî sonuçlara değinmek Üniversite Reformu'nun Türkiye'ye kazandırdıklarını daha net bir biçimde görebilme ve değerlendirme açısından yararlı olacaktır¹⁵⁶:

Yıl :	Kuruluş Sayısı :	Öğretim Üyeleri :	Öğrenci :
1923-24	9	307	2.914
1933-34	17	574	5.851
1943-44	26	1.403	18.293

Anlaşılabacağı üzere bu rakamlar bize; sadece Üniversite Reformu'nin gösterdiği olağanüstü gelişmeyi, Türkiye'ye kazandırdıklarını değil, aynı

152 Atatürk, S.D.I., (1 Kasım 1938), s. 410.

153 Tekeli, a.g.m., s. 664.

154 Perin, a.g.e., s. 118.

155 Widmann, a.g.e., s. 240-283 (Not: Ek C: “Bio-Bibliografi” adlı bu bölümde; üniversite reformu boyunca görev yapan Alman ve Avusturyalı profesörler; Türkiye'deki tüm çalışmaları, Türkiye'den ayrıldıktan sonra yerleştikleri adresleri, ölüm tarihleri, eserleri.... gibi bilgiler açısından araştırmacı ve okuyuculara çok güzel bir biçimde sunulmaktadır).

156 Başbakanlık D.İ.E., a.g.e., s. 466; Ticaret Borsaları Birliği, a.g.e., Tablo: 38.

zamanda Atatürk'ün eğitim, bilim-kültüre verdiği büyük önemi de açıkça göstermektedir.

Sonuç olarak; Atatürk Üniversite Reformu ile yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde büyük atılımlara paralel olarak Türk biliminin temeli atılmış, üniversitelerimize özgür düşünce ve bilimsel araştırmanın, Türk Ulusu'na da gerçek bilgi ve aydınlanmanın kapıları açılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti böylece; dogmatik kalıplar içinde çırpınan medreseler ve Darülfünun düzeninden kurtulmuş; gerçek bir bilim devrimi ile; üreten, yayan, nitelikli insan yetiştiren ve nihayet toplum için varolan üniversiteler kurulmuştur.

C. Eğitim Kurumlarının Gelişimi:

Eğitim ve öğretim sorununun çözümü yolunda en büyük devrim hareketleri Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Lâtin kökenli yeni Türk harflerinin kabul edilmesi olmuş; bu devrimlerin yarattığı yeni ortam içinde eğitimin teşkilatlandırılması, yeniden düzenlemeler ve yeni yöntem arayışları içerisinde girilmiştir.

Atatürk, eğitimin bir program sorunu olduğunu ve bu programın ülke koşullarına ve devrimler ile ulaşılan düzeye göre hazırlanması gerekliliğine inanıyordu. İşte bu amaçla; Milli Eğitim sorunlarını inceleyip, tartışmak ve en uygun çözümleri bulmak için 1923-24 ve 1925 yıllarında toplanan "Heyet-i İlmiye"lerde bazı önemli kararlar alınmıştır¹⁵⁷. Örneğin; üstün nitelikli kitapların dilimize çevrilmesi, "Millî Eğitim Yürütme Programı"nın hazırlanması, öğretmen okullarının programlarının geliştirilmesi, "Millî Tarih ve Coğrafya Enstitüleri"nin kurulması gibi kararlar ağırlık noktasını oluşturmuştur.

Bu teorik kararlar yönündeki atılımları; 1926'da 789 sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" izlemiştir. Bu kanun ile, ilköğretim okulları köy

¹⁵⁷ Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim*, Ankara, 1982, s. 32, 133-136; Ercan Kabal, "Atatürk'ün Eğitimimize Getirdiği Yenilikler", *Atatürk Haftası Armağanı*, Ankara: Gnkur. Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başk.Yay., 1986, s. 145.

ve şehir okulları olmak üzere ayrılmış; şehirdeki okulların öğretim süresi 5 yıl, köydeki okulların ise 3 yıl olarak belirlenmiştir¹⁵⁸. Ayrıca okul ve hayatın birleştirilmesi, ziraat yörelerde çiftlik okullarının kurulması, ders konularının çevreden alınması, her bölgede o bölge ekonomisinin özelliğine göre sanat okullarının açılması, genel ve teknik öğretimin birbirinden ayıramayacağı, okulun sosyal hayatta aydınlatıcı bir merkez olması konuları üzerinde durulmuş ve bu kararları takiben çağdışı dersler programdan kaldırılmış, yüzlerce yeni okullar açılmış, öğretmen okulları çoğaltılmış ve tüm bu çalışmalar “öğretim birliği” ilkesi ışığı altında yapılmıştır¹⁵⁹. Yine 1926'da Medeni Kanun'un kabulü ile; kadın hakları konusunda önemli yenilikler yapılırca okullarda kız ve erkek öğrencilerin birlikte okuduğu “karma eğitim”e geçilmiş ve bu uygulama 1928 yılının sonlarına doğru tüm sisteme yaygınlaştırılmıştır¹⁶⁰.

1927 yılında özellikle mesleki-teknik ve ticari öğretim alanında önemli gelişmeler olmuştur. Örneğin, bir kanunla sanat okullarının idaresi “il özel idareleri”nden alınıp Maarif Vekaleti'ne bağlanmış; 3 yıllık öğretim yapan “Ticaret Mektepleri”, birinci devresi 4, ikinci devresi de 3 yıl olmak üzere “Ticaret Liseleri” olarak düzenlenmiştir.¹⁶¹

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında eğitim politikasının temelini “tüm vatandaşlara okuma-yazma öğretmek” hedefi oluşturmuştur. 1928 yılında Lâtin kökenli yeni Türk harfleri kabul edilince, bu hedef tüm ağırlığı ile eğitim sistemine egemen olmuş; dolayısıyla ilköğretim, öğretmen yetiştirilmesi, halkın eğitimi gibi hususlar üzerinde en çok durulan sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Şimdi bu sorunları çözme yolunda yapılan çalışmaları açıklamadan önce; Harf Devrimi'ne dek olan döneme ilişkin bazı sayısal bilgiler vermek, incelememizin sonunda ortaya koymaya ça-

158 Bu uygulama 1939 yılına dek sürmüştür; bu tarihte köy ilkokullarının da süresi 5 yıla çıkarılarak köy ve şehir öğretimi süre açısından eşitlenmiştir.

159 Cicioğlu, a.g.e., s.35; Ahmet Mumcu, *Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, Ankara, 1976, s. 162; Kabal, a.g.m., s. 42.

160 Tekeli, a.g.m., s. 662.

161 Ayrıntılı bilgi için bkz.:Cicioğlu, a.g.e., s. 289-292; Tekeli, a.g.m., s. 664; Başgöz-Wilson, a.g.e., s.205-211.

İşsacağımız "Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitimin Gelişimi" olayını, çıkış noktası ile kıyaslama ve dolayısıyla değerlendirme açısından yararlı olacaktır¹⁶².

Yıl :	Türkiye Nüfusu:	Toplamı Okur-Yazar	Nüfusa Oran %:
1927-28	13.562.000	1.126.000	10.7

Türkiye'de İlköğretim:

Yıl :	Okul Sayısı:	Öğrenci Sayısı:	Öğretmen Sayısı:
1927-28	6.043	461.985	15.194

Türkiye'de Lise Öğretimi:

Yıl:	Okul Sayısı:	Öğrenci Sayısı:	Öğretmen Sayısı:
1927-28	19	3.159	594*

Türkiye'de Orta Dereceli Meslekî ve Teknik Öğretim:

Yıl:	Okul Sayısı:	Öğrenci Sayısı:	Öğretmen Sayısı:
1927-28	44	7.718	698

Türkiye'de Orta Okullar:

Yıl:	Okul Sayısı:	Öğrenci Sayısı:	Öğretmen Sayısı:
1927-28	78 **	19.437	791***

Diploma Alanlar:

Yıl:	Orta Okullar:	Meslekî ve Teknik:	Liseler:
1927-28	1.857	972	398

162 İstatistikî bilgiler için bkz.: Başbakanlık D.İ.E., Türkiye İstatistik Yıllığı 1981, 100 Yıl Özel Sayısı, Ankara, 1981, s. 102; Başbakanlık D.İ.E., Türkiye'de Toplumsal Gelişiminin 50 Yılı..., s. 60, 455-464; Türkiye Ticaret Borsaları Birliği, 1923-1981 Cumhuriyet Döneminde İstatistiklerle Türkiye, Tablo: 38-42; Tekeli, a.g.m., s. 665-667; Başgöz-Wilson, a.g.e., s. 245-253; Reşat Özalp, Rakamlarla Türkiye'de Meslekî ve Teknik Öğretim; Mumcu, Türk Devrimi'nin Temelleri...Ek 1'e ait Tablo.

*Gösterilen rakam yalnızca resmi okullarda görev yapan öğretmen sayısıdır. Özel okul öğretmenleri 1932-33 yılına dek tespit edilememiştir.

**Yalnızca resmî okullara ilişkin rakamdır. Özel okullar 1932-33 yılına dek istatistiklerde gösterilmemiştir.

***Bkz.: (*) No'lu dipnottaki açıklama.

Türkiye'de Eğitim Harcamaları:

Yıl:	Eğitim Harcamaları:	Devlet Bütçesi:	Oran %:
1927-28	7 Milyon TL.	194 Milyon TL.	3

1927-28 yıllarındaki eğitimin boyutlarını sayısal açıdan böylece belirttikten sonra şimdi izleyen yıllardan söz edelim.

Harf Devrimi'ni izleyen ilköğretim ve halk eğitiminin ağırlık kazandığından söz etmiştik. İşte bu yoldaki ilk önemli atılım, 1929'da "Millet Mektepleri"nin açılmasıdır. Bu mektepler açıldıktan sonra yaşları 15-45 arasında değişen kadın, erkek bütün vatandaşlara buralara devam zorunluluğu getirilmiş, sonuçta 1929-34 yılları arasında bu mekteplerde 1.200.000 kişi eğitim görmüştür¹⁶³. Bu mekteplerin faaliyetlerine paralel olarak; köy ilkokullarının yapımında köylü vatandaşlara çalışma yükümlülüğü getirilmiş; okuma odaları, gezici bölge kursları, eğitmen yetiştirme kursları gibi halk eğitimine yönelik çalışmalara başlanmıştır. Bu yolda halk eğitimi genel hedef olmakla birlikte bu atılımların ilk yıllarında köy ve köylüye büyük ölçüde önem verilmiş 1932'de kurulan halkevlerine paralel olarak "Hayat ve İş Okulları" kurularak ziraat yörelerde kurslar düzenlenmiştir. Kurslarda genellikle "Türkçe, Matematik, Yurttaşlık Bilgisi, Tabiat Bilgisi gibi genel kültür dersleri verilip, çeşitli ziraat ve sağlık konuları işlenmiştir"¹⁶⁴. 11 Haziran 1937'de de T.B.M.M.'nce onaylanan 3238 sayılı "Köy Eğitmenleri Kanunu" ile bu kursların yurdun birçok bölgelerinde açılmasına karar verilmiştir¹⁶⁵. Bu yasayı izleyen 10 yıl içinde eğitmen sayısı 8.675'e, eğitmenli okul sayısı da 7.090'a ulaşmıştır¹⁶⁶.

1933 Birinci Sanayi Plânı'nın en büyük etkilerinden birisi de Meslekî ve Teknik okulların gelişmesi yönünde olmuştur. Örneğin 1934 yılında,

163 Tekeli, a.g.m., s. 661. Ayrıca, bkz.: Başbakanlık D.İ.E., a.g.e., s. 452-453 ("Millet Mektepleri Faaliyeti" başlıklı istatistikler; bu mekteplerin kuruluşu, gelişimi ve ulaştığı başarı düzeyi açısından sayısal bir anlatım niteliğindedir).

164 Enver Kartekin, "Köy Eğitmenleri Örgütü", Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, RCD Semineri..., s. 102.

165 A.g.e., s. 102.

166 Cevat Geray, "Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması", Seha L. Meray'a Armağan, Cilt: 2, Ankara; 1982, s. 359.

sanat okullarına döner sermaye kurularak piyasaya iş yapmalarına olanak sağlanmış, 1935'te de aynı okulların masrafları Bakanlık bütçesinden karşılanmaya başlanmıştır. Ayrıca sanayileşmeye paralel olarak uygulanacak bir "Teknik Eğitim Programı" hazırlanması için bir komisyon oluşturulmuştur¹⁶⁷.

Komisyonun hazırladığı program özetle; hangi meslek okullarının büyütülmesi ve nerelerde açılması gerektiği, bu okulların yapımına esas olabilecek projeler, tesisat, yapı ve bir yıllık yönetim giderleri hususları ile ilgilidir¹⁶⁸. Komisyon, çalışmalarını iki yıl içinde bitirmiş ve ülkenin birçok yerinde çeşitli teknik okulların açılmasını sağlayarak, görevinde son derece başarılı olmuştur.

Öğrenci, öğretmen ve eğitim-öğretim kurumlarının bu sayıca gelişmelerinin yanısıra 1937 ve 1938 yılları arasında program komisyonları oluşturularak "müfredat programları" yeniden düzenlenmiş ve nitelik açısından da bir gelişme sağlanmıştır.

Harf Devrimi'nden 1938'e kadar Eğitim alanında yapılan çalışmaları böylece açıklamaya çalıştıktan sonra; 1927-28 yılları itibarıyla verdiğimiz istatistik sonuçlarının, şimdi de 1939-40 yıllarındaki durumunu belirterek; tüm bu çalışmaların ulaştığı sayısal düzeyi belirlemeye çalışacağız¹⁶⁹

Yıl :	Türkiye Nüfusu:	Toplam Okur-Yazar	Nüfusa Oran %:
1940	17.713.000	3.268.000	22.4

Türkiye'de İlköğretim:

Yıl :	Okul Sayısı:	Öğrenci Sayısı:	Öğretmen Sayısı:
1939-40	9.418	905.139	19.063

¹⁶⁷ Tekeli, a.g.m., s. 664; Cicioğlu, a.g.e., s. 252-254 (Bu eserde komisyon raporları da ayrıntılı olarak yer almaktadır).

¹⁶⁸ Cicioğlu, a.g.e., s. 252.

¹⁶⁹ Bkz.: "163" nolu dipnottaki eserler.

Türkiye'de Lise Öğretimi:

Yıl :	Okul Sayısı:	Öğrenci Sayısı:	Öğretmen Sayısı:
1939-40	80	26.255	1.518

Türkiye'de Orta Dereceli Meslekî ve Teknik Öğretim:

Yıl :	Okul Sayısı:	Öğrenci Sayısı:	Öğretmen Sayısı:
1939-40	86	14.310	1.011

Türkiye'de Orta Okullar:

Yıl :	Okul Sayısı:	Öğrenci Sayısı:	Öğretmen Sayısı:
1939-40	234	92.308	3.744

Diploma Alanlar:

Yıl :	Orta Okullar:	Meslekî ve Teknik:	Liseler :
1939-40	14.941	2.330	4.964

Türkiye'de Eğitim Harcamaları:

Yıl :	Eğitim Harcamaları	Devlet Bütçesi:	Oran %:
1939-40	21 Milyon TL.	268 Milyon TL.	7

Cumhuriyet dönemindeki eğitimin gelişimini rakamsal sonuçlarla açıklamak başka bir inceleme konusu olabileceği gibi, aynı zamanda da titiz ve dikkatli bir çalışmayı gerektirmektedir. Ancak biz değerlendirdiğimiz istatistiklere dayanarak; ele aldığımız 12 yıllık dönem üzerine yaklaşık olarak şöyle bir sayısal genellemeye gidebiliyoruz¹⁷⁰:

Eğitim Kurumlarının Sayıca Artış Oranı	: % 194
Genel Olarak Öğrenci Sayısının Artış Oranı	: % 393
Diplomalı İnsan Sayısının Artış Oranı	: % 763

¹⁷⁰ İstatistiklerin değerlendirilmesi ve yüzde (%) hesapları yaklaşık olarak belirtilmiştir.

Genel Olarak Öğretmen Sayısının Artış Oranı : % 200

Devlet Bütçesinden Eğitime Ayrılan Payın Artışı : % 4

İşte bu yaklaşık genel sonuçlara göre; Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlayan ve Lâtin harflerinin kabulüyle büyük bir yol kateden eğitim, dolayısıyla da Kültür Devrimi'nin 1940'lı yılların başlarına gelindiğinde, bu ulaştığı görkemli başarı düzeyi ile dünya kültür tarihinin en olumlu örneklerinden birisini oluşturduğunu belirtmekte hiçbir sakınca görmüyoruz.

Özetleyecek olursak;

"...Milletimizin siyasî, içtimaî hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz bilim ve fen olacaktır. Maarif işlerinde behemehal muzaffer olmak lâzımdır. Bilim ve fen için kayıt ve şart yoktur. Hiçbir delili mantığıye istinat etmiyen birtakım an'anelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz"¹⁷¹, diyen büyük önder Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen genel eğitim devrimi sonucunda:

a) Yeni kuşakları sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamda etkin ve başarılı kılacak,

b) İnsanlara dinsel ve dogmatik ahlâk kuralları değil; özgür ve bilimsel düşünmeyi, şer'i kurallar yerine hukukî kurallar ile bir arada yaşamayı öğretecek ve bunun üstünlüklerini gösterecek ve sevdirecek;

c) Ulusçu, Demokrat, Devrimci ve Laik Cumhuriyet vatandaşları yetiştirecek bir eğitim sistemi yaratılmış; bu yolda da genel hedef olarak, "Türk Ulusu'nun uygarlık saflarında en ileri düzeye ulaşması" ilkesi benimsenmiştir

171 Atatürk, S.D.II., s. 43-44 (27.X.1922, Öğretmenlere....).

SONUÇ (*)

“Millî Eğitim”, Devletin, bütün bireylerini yetiştirmenin sadece bir aracı değil, aynı zamanda ve özellikle kalkınmayı hızlandıracak ve gerçekleştirecek verimli bir yatırım olarak görülmelidir. Atatürk, yaşamanın tek koşulunun uygarlık yolunda yürümek ve başarıya ulaşmak olduğunu görebilen büyük bir devlet adamıdır. O, bilimin insan yaşamındaki etkin rolünü ve önemli yerini hayatı boyunca hemen hemen her zaman vurgulamıştır. Mustafa Kemal, uygarlık yolu üzerinde ilerlemeyi değil de geriye bağlılığı benimseyenlerin, uygarlığın coşup gelen seli altında boğulmaya mahkum olacaklarını bildiğinden, Cumhuriyet Türkiye'sinin yepyeni ilkelere dayanan bir “Eğitim Sistemi”ni kurmak zorunda olduğuna inanmıştır.

Gerçekten de, Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı eğitim-öğretim kuruluşları, “çağdaş medeniyete” uygun nitelikte değildi. Osmanlı Devleti'nin son devirlerinde modern eğitim yapan yeni okullar açılmıştı; fakat, eski işlevlerini yitirmiş olan medrese eğitimi de devam etmekteydi. Eski ve yeni tip okulların bir arada yaşatılmasının sonucu olarak “eğitim ikileşmesi” ortaya çıkmıştı. Çünkü, geleneksel “Osmanlı Eğitimi” İslâmî temele dayanıyor ve dinsel eğitimi sürdürüyordu. Yeni kurulan laik okullarda ise “pozitivist” bir eğitim egemendi. Dolayısıyla II. Mahmut döneminde başlayan eğitim ikileşmesi ayrı değerlere inanan ve onları benimseyen iki ayrı insan tipinin yetişmesine yol açmıştır. Eğitim alanındaki kapitülasyon hükümleri çerçevesinde açılan yabancı okullar da Türk eğitiminden bağımsız olarak hareket ettiği için, kültür ve siyasal varlıkta birlik bir türlü sağlanamamıştır. Tüm bunlara karşın, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete devredilen okur-yazar nüfusun oranı % 7 civarında idi. Tek cümle ile ifade etmek istersek, **Cumhuriyet Türkiye'si çağının gerisinde bir eğitim mirası devralmıştır.**

* Ayrıntılı değerlendirmeler için, her bölümün ve kısmın sonuna bakınız. “Atatürkçü Düşünce Işığında: Türk Millî Eğitim Sistemi”ni incelemeye çalışırken; her bölümün ve kısmın bitiminde sonuç niteliğinde birer değerlendirme yapılmıştır. Bu nedenle çalışmamızın “sonuç” bölümü, tekrardan kaçınmak ve okuyucuyu sıkmamak için kısa tutulmuştur. Bize, böyle bir yöntem izleme alışkanlığını Sayın Hocam Prof.Dr.Abdurrahman Çaycı kazandırmıştır.

Mustafa Kemal, Osmanlı Eğitim Sistemi'nin düzeltilmesinin olanaksız olduğuna inandığı için yeni ve çağdaş ilkelere dayanan bir “Türk Millî Eğitim Sistemi”ni kurdu. Bu ilkeler, Türk Devrimi'nin de temellerindedir. Yani, ulusal, demokratik ve laik bir eğitim sistemidir. Bu sistem ile, eğitim alanında da ikiliğin yok edilmesi ve devletin eğitim işleriyle doğrudan doğruya ilgilenmesi ilkesi benimsenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti (Osmanlı Devleti'nin son yıllarında olduğu gibi), Batılılaşmayı yalnızca devleti kurtarmak için başvuru olan bir yol olarak görmemiş, uluslararası uygarlık yarışmasının ana amacının Türk insanının mutluluğunu sağlamak için tek yol olduğu gerçeğini benimsemiştir. Uluslararası uygarlık yarışmasının çoğu zaman acımasız bir mücadeleye dönüştüğünü bilen Atatürk, uygarlığın getireceği mutluluğa sahip olmak ve ondan yararlanmak için, Türk insanına da kendisine düşen çabayı göstermesi gerektiği bilincini verecek bir eğitim sistemini kurmuştur. Atatürk'e göre, bu uygarlığa katılmada sadece geri kalmama çabası göstermekle yetinilemez; uygarlık gelişmelerini oluşturma çalışmalarına da etkin olarak katılmak gerekir. Bunun için de uygarlığın (Batı Uygarlığı'nın) temelinde yer alan bilime ve bilimsel gelişmeye katkıda bulunmak gereklidir.... Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni sonsuza kadar yaşatmak idealinin tek yolu da budur. “Atatürkçü Düşünce” ışığında kurulan ve gelişen “Türk Millî Eğitim Sistemi” ise bu amacı gerçekleştirmek için bir vasıtaadır.

Atatürk, eğitimi; “millet olmanın, bayındır bir vatan kurmanın” temel koşulu olarak görmüş, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda elde edilen askerî zaferin kültür, ekonomi ve “Millî Eğitim”deki başarılarla tamamlanması gerektiğine inanmıştır. Sakarya Zaferi'nden önce ilk “Maarif Kongresi”nin toplanması eğitime verilen önemin de bir göstergesidir. “Ordularımızın zaferi, öğretmenlerin zaferine zemin hazırlayacak ve gerçek zafer, eğitim ve öğretim alanlarında başarıyla elde edilebilecektir” diyen Atatürk, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra bir ulusal

eğitim politikasının oluşturulmasına da önderlik etmiştir. Türk Millî Eğitimi'nin iki önemli görevi vardır: 1- Türk Ulusu'nun kültürünü oluşturan değerleri genç kuşaklara aktararak, Türk Ulusu'nun devamlılığını, toplumun gelişmesini, çağdaşlaşmasını sağlamak; 2- Türk Devrimi'ni ve Cumhuriyet'i koruyacak yeni kuşakları yetiştirmek. Millî Eğitim, Türk Ulusu'nun geleceğinin başlıca güvencesi olan ve birbirini tamamlayan bu iki önemli görevi yerine getirmek zorundadır.

Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen “Millî Eğitim Devrimi”: O'nun görüşlerine uygun olarak eğitimin “millî” olması, eğitim-öğretim birliğinin temel alınması, “Millî Eğitim Sistemi”nin bilime dayandırılması, laikliğin esas alınması, eğitimin yaygınlaştırılması, kadınların eğitimine eşit biçimde önem verilmesi, eğitimde düşünce ve hareket birliğinin sağlanması, uygulamaya da öncelik verilmesi, öğretmenlik mesleğinin çekici hale getirilmesi vb. ilkeler çerçevesinde düzenlenmiştir.

Bu ilkeler uygulandığı için; Atatürk Dönemi'nde ulusal eğitimin her alanında çok büyük ilerlemeler gözlenmiştir. “Yeni Türk Eğitim Sistemi” ile: “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” kabul edilerek eğitim-öğretimde ikiliğe son verilmiş, lâik bir eğitim sistemine geçilmiş, Latin kökenli yeni Türk Alfabesi'ne geçilerek Türkçe'nin yapısına uymayan Arap harfleri kaldırılmış, Tarih ve Dil devrimleri ile uluslaşma çabalarında önemli bir atılım gerçekleştirilmiş, Türk halkına Türk olmaktan kıvanç duyma bilinci verilmiş, “Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti” denir felsefesi benimsenmiş, Halkevleri, Halk Odaları açılmış, Üniversite Reformu yapılmış, açılan birçok yeni kurumla geniş kitleler eğitilmiş vb. çalışmalarla “ülkede kültürel bütünlük ve ulusal kimlik bilincinin gelişmesi hızlandırılmıştır”. Sonuçta; “Türk Millî Eğitim Sistemi” temel görevi olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığının sürdürülmesi işlevini yerine getirecek bir yapıya kavuşturulmuştur.